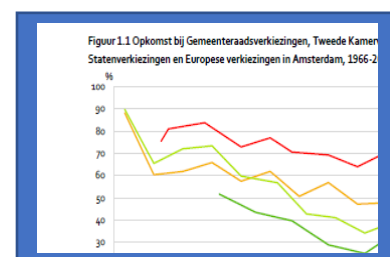

Lage lokale betrokkenheid en grote ongelijkheid

ONDERZOEK NAAR OPKOMST BIJ AMSTERDAMSE
GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN

Floris Vermeulen, Femke Kaulingfreks en Sharifah Redan
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, POLITICOLOGIE | HOGESCHOOL INHOLLAND,
JEUGD EN SAMENLEVING

MET MEDEWERKING VAN: NAOMI RIJKE, CHARISSA LEIWAKABESSY, SIETSKA ZWEEGMAN, ROBIN PASCOE, FROUKJE
SANTING EN YOUNES DOUARI

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Hoofdstuk 1. Inleiding	7
Leeswijzer.....	8
Hoofdstuk 2. Ontwikkeling opkomst en electoraat tijdens Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen	9
Opkomst in Amsterdam: fluctuerend rond de 50%.....	9
Het Amsterdamse electoraat bij lokale verkiezingen: steeds meer kiesgerechtigden en steeds minder Nederlanders.....	9
Lage stemintentie onder jongeren, praktisch opgeleiden en Amsterdammers met migratieachtergrond.....	11
Type (niet-) stemmers en mate van betrokkenheid met de Amsterdamse politiek	14
Antwoord op eerste onderzoeksvraag:	15
TK en GR: Verschillend electoraat en tweede-orde verkiezingen	15
Hoofdstuk 3. Ongelijkheid in opkomst in de stad: groeiend en structureel.....	18
Welke type buurten hebben lage opkomstpercentages?	20
Hoofdstuk 4. Een lage opkomst en participatieve ongelijkheid, welk en wiens probleem is dat?	21
Wanneer is een laag opkomstpercentage een probleem, waarom en voor wie?.....	21
Participatie en legitimiteit.....	21
Participatie en burgerschap.....	21
Participatie en vertegenwoordiging	22
Hoofdstuk 5. Amsterdammers aan het woord over de lokale politiek en niet-stemmen.....	24
Reden en motieven om niet te stemmen volgens Amsterdammers (interesse/kennis en belangstelling, niet gehoord voelen, wantrouwen).....	24
Reden 1 om niet te stemmen: Weinig interesse, informatie en kennis van politiek	25
1.1 Politieke interesse en dagelijkse realiteit	26
1.2 Kennisbehoefte	26
1.3 Informele gesprekken over politiek	27
1.4 Behoefte aan digitale informatievoorziening	28
1.5 Taalbeheersing.....	29
Reden 2: Niet gezien worden door de lokale politiek en geen relatie voelen met de stad	31
2.1 Ik ben geen onderdeel van de lokale politiek	34
Reden 3 om niet te stemmen: Wantrouwen en teleurstelling richting politiek.....	35
3.1 Gevolgen van de coronapandemie	36
3.2 Teleurstelling in de politiek.....	37

Hoofdstuk 6. Handelingsperspectieven	39
Stap 1: De relatie tussen politiek, bestuur en kiezers verbeteren.....	42
Stap 2: Betere inhoudelijke informatie voor kiezers	43
Stap 3: Inzet op politieke interesse.....	44
Stap 4: Middelen en tijd voor een structurele aanpak	45
Stap 5: Taakverdeling bij een structurele aanpak: maak gebruik van het bestaande maatschappelijk middenveld	46

Samenvatting

De onderzoeksvragen die we in dit rapport behandelen zijn:

1. Welke motieven en belevingswerelden bevinden zich achter de structurele opkomstverschillen tussen gemeenteraadsverkiezingen en de Tweede Kamerverkiezingen?
2. Welke motieven en belevingswerelden bevinden zich achter de structurele opkomstverschillen tussen verschillende kiezersgroepen in verschillende delen van de stad?
3. Welke handelingsperspectieven zijn er om de opkomst in de toekomst te bevorderen?

Om deze vragen te beantwoorden zijn we in gesprek gegaan met Amsterdamse kiezersgroepen waarvan we weten dat de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen gemiddeld laag is: jongeren (16 t/m 26 jaar), Amsterdammers met een migratieachtergrond (inclusief recent gearriveerde migranten met theoretisch opleidingsniveau) en Amsterdammers met een praktisch opleidingsniveau. Met deze groepen hebben we in totaal 7 focusgroepen en 6 interviews gehouden (we hebben in totaal 48 personen gesproken).

Resultaten:

- Ten aanzien van de historisch lage opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen kan geconcludeerd worden dat het past in het patroon van de afgelopen 30 jaar. De meeste opkomsten liggen iets hoger dan 50% en af en toe komt er een verkiezingsopkomst onder de 50% voor. Een lagere opkomst op zich lijkt de legitimiteit van of het draagvlak voor de lokale democratie niet direct in gevaar te brengen.
- De participatieve ongelijkheid in de stad (grote verschillen in opkomst tussen verschillende delen in de stad) vormt daarentegen wel een acute bedreiging voor de lokale democratie. Die ongelijkheid is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Dat komt doordat de opkomst in delen van de stad waar de opkomst laag is sneller daalt dan in delen van de stad waar de opkomst gemiddeld hoog is.
- Jongeren, Amsterdammers met een praktisch opleidingsniveau en Amsterdammers met een migratieachtergrond hebben de laagste stemintentie tijdens gemeenteraadsverkiezingen. De combinatie van leeftijd en opleiding geeft de sterkste effecten. Jongeren met een praktisch opleidingsniveau geven aan het minst geneigd te zijn te gaan stemmen. Voor een belangrijk deel heeft de participatieve ongelijkheid in de stad een sterk sociaaleconomische dimensie. Amsterdammers met minder hulpbronnen stemmen significant minder en worden daardoor minder goed politiek vertegenwoordigd.
- Daarnaast zien we heel lage opkomst onder kiesgerechtigden zonder Nederlandse nationaliteit die geen Nederlands spreken.
- Bij Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen zijn er niet alleen steeds meer kiesgerechtigden (een stijging van meer dan 23% in de afgelopen 20 jaar), een steeds groter deel van het electoraat is ook geen Nederlander. Naar schatting heeft momenteel ruim 10% van het Amsterdamse electoraat een niet-Nederlandse nationaliteit. Dat zijn ongeveer 90.000 kiesgerechtigden. Een groot deel van de niet-Nederlandse kiesgerechtigden spreekt geen (of zeer matig) Nederlands. Daarnaast is naar schatting 16 procent van de Amsterdammers laaggeletterd. Dat betekent dat zeker 1 op 5 (misschien

wel 1 op 4) van de Amsterdamse kiesgerechtigden grote moeite heeft om Nederlandstalige geschreven berichten (informatie) over de Amsterdamse politiek te begrijpen.

- Kiezersgroepen die minder geneigd zijn te gaan stemmen, wonen vaker in specifieke delen van de stad: buiten de ring of boven het IJ. Hierdoor heeft de lagere opkomst van sommige kiezersgroepen ook een ruimtelijke dimensie. De opkomst in de stadsdelen Nieuw-West, Noord en met name Zuidoost is structureel lager dan in de rest van de stad.

- De Amsterdamse gemeenteraad biedt een onvoldoende inhoudelijke vertegenwoordiging van het Amsterdamse electoraat. Coalitiepartijen krijgen tijdens gemeenteraadsverkiezingen steeds minder stemmen in de stadsdelen met een relatief lage opkomst (relatief en absoluut gezien). Politieke meerderheden kunnen daarmee op belangrijke onderwerpen afwijken van meerderheidsopvattingen in de stad. Lage opkomst met ongelijke vertegenwoordiging kan tot een vicieuze cirkel leiden: raadsleden richten zich vooral op mensen die wél stemmen, waardoor de niet-stemmers zich steeds minder gehoord voelen en zich verder afkeren van de politiek.

Waarom stemmen er minder Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in vergelijking met landelijke verkiezingen? Twee hoofdredenen: Amsterdamse electoraat bestaat voor steeds groter deel uit kiesgerechtigden met een niet-Nederlandse nationaliteit die geen Nederlands spreken en minder vaak stemmen. Daarnaast beschouwen Amsterdammers gemeenteraadsverkiezingen (net zoals kiesgerechtigden in andere steden en in andere landen) als minder belangrijk en minder interessant.

Welke motieven en belevingswerelden bevinden zich achter de structurele opkomstverschillen tussen verschillende kiezersgroepen in verschillende delen van de stad? Uit de gesprekken die wij met Amsterdamse kiesgerechtigden hebben gehouden, komen dezelfde motieven naar voren als uit eerder landelijk onderzoek: (1) weinig/geen interesse in en kennis van de (lokale) politiek; (2) het gevoel te hebben niet gezien te worden door lokale politici; (3) wantrouwen richting de politiek.

- De specifieke redenen waarom specifieke kiezersgroepen zich niet met de politiek verbonden voelen en waarom ze het gevoel hebben relevante informatie te missen, verschillen per groep. Niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden geven aan in hun eigen Engelstalige bubbel te leven waar Nederlandstalige informatie niet doordringt. Deze groep voelt zich prettig in Amsterdam, maar heeft geen sterke band met de lokale politiek, voor een belangrijk deel omdat ze niet zeker weten of ze hier lang zullen blijven. Andere kiezersgroepen voelen juist een sterke band met hun buurt en de stad, maar zijn teleurgesteld in de lokale politiek die in de afgelopen jaren keuzes heeft gemaakt die er volgens hen voor heeft gezorgd dat hun buurt en leefwereld sterk in hun nadeel is veranderd. Deze kiezersgroepen hebben het gevoel dat politici hun problemen niet echt kennen en zich daar ook niet echt druk over maken.

- Amsterdammers, met specifieke kenmerken (jong, praktisch opgeleid en met een migratieachtergrond) in specifieke ondervertegenwoordigde delen van de stad (Noord, Nieuw-West en Zuidoost), voelen zich vaak achtergesteld door de politiek. Men heeft het gevoel dat politici niet uit hun buurt komen, hun situatie niet begrijpen, beslissingen nemen die in hun nadeel zijn en uiteindelijk niet naar hen luisteren. Ervaren uitsluiting, ervaren achterstelling en ongelijke vertegenwoordiging zorgt voor meer wantrouwen en een gebrekkige lokale politieke verbondenheid onder deze kiezersgroepen.

Welke handelingsperspectieven zijn er om de opkomst in de toekomst te bevorderen?

Als je als gemeente iets wilt doen aan de participatieve ongelijkheid in de stad dan heb je (1) een ongelijke investering nodig in het betrekken van achtergestelde groepen, en (2) zal in de gemeenteraad korte termijn partij politieke doelen plaats moeten maken voor lange termijn doelen gericht op het verbeteren van de kwaliteit van het hele democratische systeem.

De gemeenteraad/de gemeente zal onder ondervertegenwoordigde groepen in ondervertegenwoordigde delen van de stad aandacht en discussie voor maatschappelijke vraagstukken moeten stimuleren. Dat zorgt er voor dat deze Amsterdammers meer kennis hebben en interesse krijgen van de lokale democratie (lokale betrokkenheid) wat hen helpt hun standpunten in deze vraagstukken verder te bepalen.

Hoe verhoog je de lokale betrokkenheid onder specifieke groepen? We bouwen we voort op de 5 stappen uit het 'Plan van aanpak Opkomstbevordering verkiezingen 2021',¹ dat goed aansluit bij de uitkomsten van dit onderzoek. Die 5 stappen hebben we uitgewerkt op basis van onze eigen onderzoeksresultaten:

1. De relatie tussen politiek, bestuur en kiezers verbeteren. Laat als lokale politicus je gezicht vaker zien en luister écht naar bewoners en communiceer helder wat de reden is als bepaalde beloften niet waar gemaakt kunnen worden.

2. Betere inhoudelijke informatie voor kiezers over de lokale politiek Uit ons onderzoek blijkt dat er behoefte is onder een grote groep niet-stemmers (Nederlandstalig en niet-Nederlandstalig) aan meer informatie over Amsterdamse politiek, maar dan wel op een laagdrempelige en toegankelijke manier (dat betekent onder andere meer Engelstalige informatie over de lokale verkiezingen voor niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden). Taal speelt hierbij een belangrijke rol en daarnaast informatie die aansluit bij de leefwereld en ervaringen van specifieke groepen Amsterdammers. Verder moet de gemeente stappen zetten in het aanbieden van efficiënte en bruikbare online informatie. Met name voor de jeugd, maar ook voor andere moeilijk bereikbare doelgroepen is online informatie cruciaal. Het inzetten van video's met informatie over de verkiezingen en lokale politiek is daarmee een belangrijk en onderbenut middel om te communiceren met Amsterdamse kiesgerechtigden.;

3. Inzet op politieke interesse. Laat de doelgroep zelf vertellen en spreken over de lokale politiek en verkiezingen; faciliteer het gesprek in de stad: organiseer debatten en dialoog en laat politici daarbij aanschuiven; zorg ervoor dat deze te volgen zijn op verschillende (sociale) media. Zo kunnen meer 'oefenplekken' gecreëerd worden waar Amsterdammers hun eigen politieke positie leren bepalen en daarover met anderen in gesprek kunnen gaan. Meer investeren in (democratie- en burgerschaps)onderwijs en de betrokkenheid van inwoners bij politiek en bestuur.;

4. Middelen en tijd voor een structurele aanpak. Een belangrijke rol voor het vrijmaken van middelen voor een structurele lange termijn aanpak ligt bij de gemeenteraad. Partij politieke discussies in de raad over middelen voor een structurele (en doelgerichte) aanpak voor opkomstbevordering en de bestrijding van participatieve ongelijkheid zijn een obstakel gebleken voor een structurele aanpak. Politieke partijen moeten hier over hun eigen schaduw heen stappen en inzetten op het verbeteren van de lokale democratie door meer Amsterdammers te betrekken bij

¹<https://amsterdam.raadsinformatie.nl/document/9881233/1/Plan+van+aanpak+opkomstbevordering+verkiezingen+2021>

de lokale democratie. Deze discussie staat immers los van partij politieke belangen en de korte termijn effecten van een hogere opkomst onder specifieke kiezersgroepen.;

5. Taakverdeling bij een structurele aanpak. Maak bij het uitvoeren van een structurele aanpak gebruik van het bestaande maatschappelijke middenveld (met name in de ondervertegenwoordigde stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord). Blijf als gemeente investeren in zelforganisaties, die toegang hebben tot de doelgroep. Erken hierbij dat organisaties ruimtes (lokalen) nodig hebben, zij vrijwilligers graag beloond zien. Erken daarnaast dat deze organisaties autonoom zijn en geef hen ruimte en vertrouwen om zelf te bedenken welke aanpak met betrekking tot opkomstbevordering bij de groepen die zij kennen past.

Hoofdstuk 1. Inleiding

De opkomst bij de afgelopen Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen was met 46,6% historisch laag en aanzienlijk lager dan in 2018 en 2014 (respectievelijk 52,1% en 50,3%). De opkomst is bovendien ongelijk verdeeld over de stad. In de stadsdelen Noord, Nieuw-West en vooral Zuidoost is het opkomstpercentage al jaren veel lager dan elders in de stad. Dit verschil is in de afgelopen decennia groter geworden, omdat de opkomst in de buurten met lage opkomstpercentages meer is gedaald dan in buurten waar de opkomst gemiddeld hoog is.

Bovenstaande ontwikkelingen roepen zorgen op. Ze lijken samen te hangen met een groeiend politiek wantrouwen onder Amsterdammers² en kunnen de legitimiteit van het lokale politieke systeem en de besluitvorming ondermijnen. Er komen verschillende vragen op zoals: Hoe komt het dat Amsterdammers bij landelijke verkiezingen wel naar de stembus gaan (opkomst TK 2021 75,7%), maar dat bij gemeenteraadsverkiezingen de meerderheid thuis blijft? Waarom lukt het niet om bewoners uit verschillende stadsdelen even betrokken te krijgen bij de lokale politiek? En wat betekent dit voor de verkiezingsresultaten en de uiteindelijke vertegenwoordiging van alle Amsterdammers in de gemeenteraad?

Politiek gaat over meer dan alleen stemmen. Om de opkomst te bevorderen is het belangrijk te weten hoe stemgerechtigden zich tot maatschappelijke vraagstukken verhouden en hoe zij naar de lokale politiek kijken. De vraag is in feite wat stemgerechtigden er van weerhoudt om actief met de lokale politiek in den brede bezig te zijn? Zaken als ervaren politieke representatie, politiek (zelf) vertrouwen/interesse en het gevoel daadwerkelijk politieke invloed te hebben spelen hierbij een belangrijke rol.

De onderzoeksvragen die we in dit rapport behandelen zijn:

1. **Welke motieven en belevingswerelden bevinden zich achter de structurele opkomstverschillen tussen gemeenteraadsverkiezingen en de Tweede Kamerverkiezingen?**
2. **Welke motieven en belevingswerelden bevinden zich achter de structurele opkomstverschillen tussen verschillende kiezersgroepen in verschillende delen van de stad?**
3. **Welke handelingsperspectieven zijn er om de opkomst in de toekomst te bevorderen?**

Om deze vragen te beantwoorden zijn we in gesprek gegaan met specifieke Amsterdamse kiezersgroepen waarvan we weten dat de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen laag is: jongeren (tussen de 16 en 29 jaar), Amsterdammers met een migratieachtergrond (inclusief recent gearriveerde migranten met theoretisch opleidingsniveau) en Amsterdammers met een praktisch opleidingsniveau.³ Met deze groepen hebben we in totaal 7 focusgroepen en 6 interviews gehouden (we hebben in totaal 48 personen gesproken).⁴ Deze gesprekken zijn niet bedoeld als een representatieve selectie van Amsterdammers of van bepaalde kiezersgroepen. Het geeft ons wel de mogelijkheid verschillende perspectieven van verschillende doelgroepen te presenteren die een rol spelen in de manier waarop zij betekenis geven aan politiek in brede zin en hun relatie tot de lokale gemeentepolitiek.

² Zie bijvoorbeeld ook de raadsinformatiebrief van de burgemeester, 'Werken aan meer vertrouwen tussen Amsterdammers en de gemeente', 25 oktober 2022.

³ Zie voor uitleg praktisch en theoretisch opgeleiden <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/discussion-papers/2021/invulling-praktisch-en-theoretisch-opgeleiden?onpage=true>

⁴ Verdere en meer uitgebreide beschrijving methode en analyse in hoofdstuk 5.

Het onderzoek richt zich verder vooral op twee onderwerpen:

1. (Belevingswereld achter de) Motieven

In veel literatuur en onderzoek zijn de redenen waarom mensen niet gaan stemmen al besproken en onderzocht. Veelal zijn die redenen in rationele termen gesteld (kiesgerechtigden met minder politieke kennis, interesse en hulpbronnen zijn minder geneigd te stemmen), terwijl meer emotionele overwegingen (politiek (zelf)vertrouwen, verbondenheid voelen met de lokale politiek) ook een rol kunnen spelen. Daarnaast hebben we ook aandacht voor oorzaken van een lage opkomst die tijdelijk van aard zijn, zoals de pandemie.

2. Handelingsperspectief voor de gemeente (en mogelijk andere actoren)

Welke acties kunnen ondernomen worden om deze groepen te bewegen deel te nemen aan het democratisch proces en verkiezingen? In hoeverre kunnen kiesgerechtigden zich voorstellen, onder bepaalde omstandigheden, wel te participeren en wat zou er voor nodig zijn om die omstandigheden te creëren?

Leeswijzer

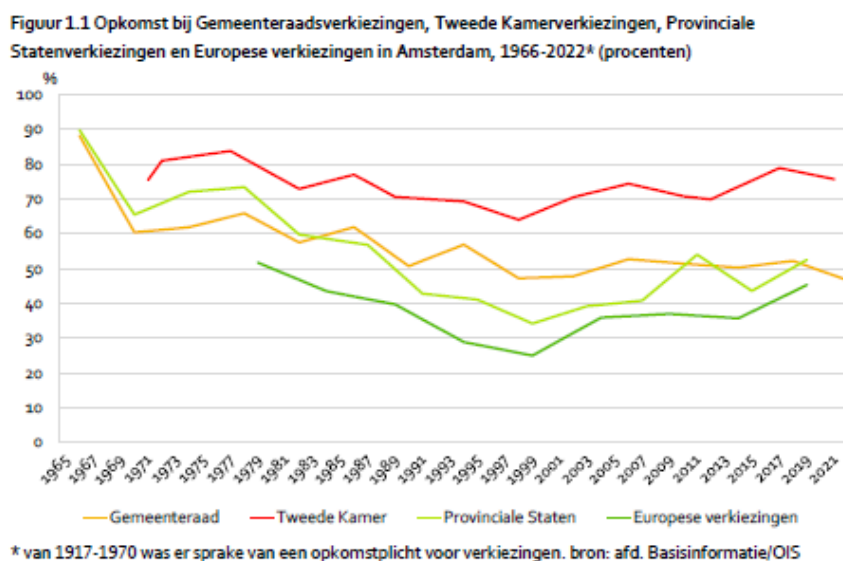
Het rapport behandelt in hoofdstuk 2 eerst de ontwikkeling ten aanzien van de opkomst en het electoraat tijdens Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen. In dat hoofdstuk bespreken we ook welke Amsterdammers (met welke demografische kenmerken) minder geneigd zijn te stemmen bij lokale verkiezingen en welke type (niet-) stemmers we in Amsterdam kunnen identificeren. We beëindigen hoofdstuk 2 met een antwoord op de eerste onderzoeksvraag: waarom verschilt de opkomst sterk bij landelijke en lokale verkiezingen? In hoofdstuk 3 bespreken we de participatieve ongelijkheid in de stad, het verschil in opkomst tussen verschillende delen van de stad, en het type buurten waar de opkomst het laagst is en wat daar de gevolgen van zijn voor de politieke vertegenwoordiging in de stad. Daarna bespreken we in hoofdstuk 4 de verschillende ontwikkelingen die schuil kunnen gaan onder een lage opkomst en grote participatieve ongelijkheid. Ten slotte zullen we in hoofdstuk 5 aan de hand van de gesprekken met Amsterdammers de motieven achter niet-stemmen behandelen en eindigen we in hoofdstuk 6 met manieren om de opkomst te bevorderen (handelingsperspectief).

Hoofdstuk 2. Ontwikkeling opkomst en electoraat tijdens Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen

Opkomst in Amsterdam: fluctuerend rond de 50%

Figuur 1 hieronder laat zien dat de gemiddelde opkomst bij Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen sinds 1990 rond de 50% schommelt en de opkomst in 1998 voor het eerst onder de 50% kwam (47,9%). Dit gebeurde ook in 2002 en onlangs in 2022. Ten aanzien van de historisch lage opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen kan, als we kijken naar de opkomsten bij lokale verkiezingen op lange termijn, geconcludeerd worden dat het past in het patroon van de afgelopen 30 jaar. De meeste opkomsten liggen iets hoger dan 50% en af en toe komt er een verkiezingsopkomst onder de 50% voor. Opkomstpercentages bij landelijke verkiezingen in Amsterdam schommelen ook. In de afgelopen 20 jaar tussen de 70 en 80%. Het verschil in opkomst in Amsterdam bij landelijke en lokale verkiezingen lijkt in de afgelopen 20 jaar wel iets te zijn gegroeid.

Figuur 1⁵ Opkomst bij Gemeenteraadsverkiezingen, Tweede Kamerverkiezingen, Provinciale Statenverkiezingen en Europese verkiezingen in Amsterdam, 1966-2022 (procenten)*

Het Amsterdamse electoraat bij lokale verkiezingen: steeds meer kiesgerechtigden en steeds minder Nederlanders

Omdat bepaalde inwoners van Amsterdam zonder de Nederlandse nationaliteit ook stemgerechtigd zijn bij gemeenteraadsverkiezingen, is het Amsterdamse electoraat bij lokale verkiezingen veel groter dan bij nationale verkiezingen. In 1985 kregen inwoners van 18 jaar en ouder zonder de Nederlandse nationaliteit, die minimaal vijf jaar in Nederland woonden, stemrecht bij lokale verkiezingen. Dit zou hun politieke participatie en integratie in de Nederlandse samenleving

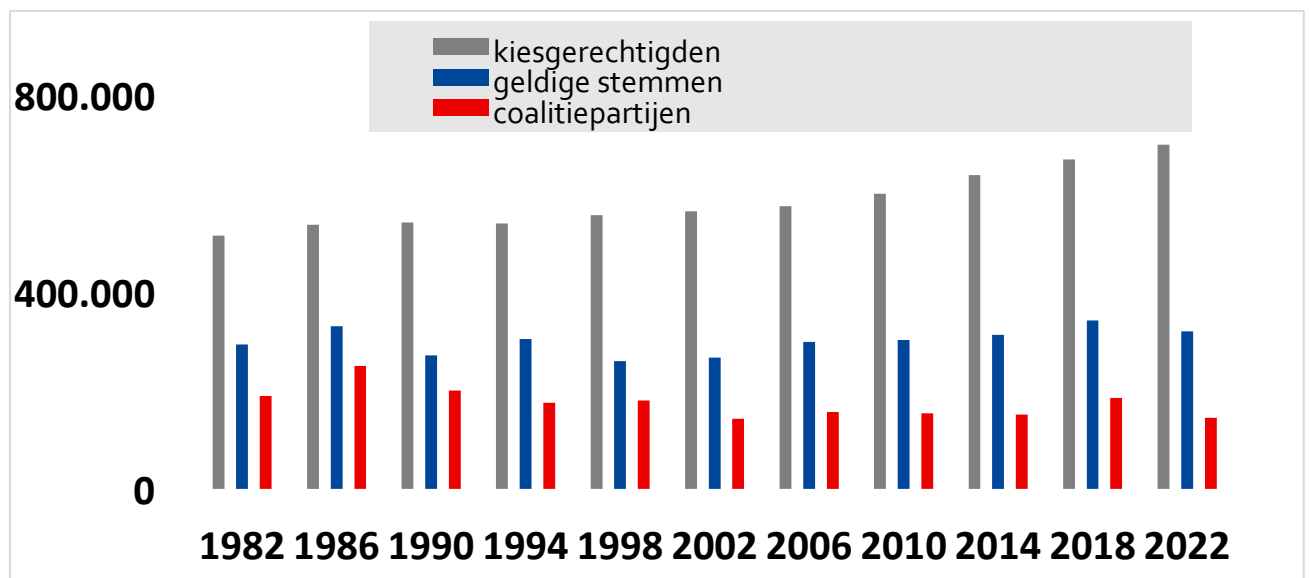
⁵ <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdamse-burgermonitor-2021>.

bevorderen.⁶ EU-burgers van 18 jaar en ouder, die verblijven in een lidstaat waarvan men geen onderdaan is, hebben sinds 1995 actief en passief kiesrecht bij gemeenteraadsverkiezingen.⁷

Het Amsterdamse electoraat bij gemeenteraadsverkiezingen is in de afgelopen jaren sterk gegroeid. Onderstaande figuur 2 laat zien dat er twintig jaar geleden (2002) 568.538 kiesgerechtigden waren bij de Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen, bij de laatste verkiezingen waren dat er 703.714 (een stijging van meer dan 23%). Figuur 2 laat ook zien dat in diezelfde periode het aantal geldig uitgebrachte stemmen veel minder is toegenomen. De groei van het Amsterdamse electoraat bij gemeenteraadsverkiezingen is bovendien niet gelijkmatig over de stad verdeeld. In vergelijking met 2018 zijn er in 2022 vooral meer kiesgerechtigden geregistreerd in de stadsdelen Noord (6,3%), Zuidoost (5,1%), Oost (3,8%) en Nieuw-West (2,7%), terwijl stadsdelen Centrum (-0,7%) en West (-1,4%) juist minder kiesgerechtigden hebben.

Figuur 2 laat verder zien dat het aantal stemmen uitgebracht op coalitiepartijen (absoluut en relatief) in de afgelopen decennia is afgenomen. Die daling komt voor een deel door de daling van de stemmen voor coalitiepartijen in de stadsdelen Noord, Zuidoost en Nieuw-West. Zo haalden in 2010 de coalitiepartijen nog een ruime meerderheid in de stadsdelen Nieuw-West, Noord en Zuidoost, 61,7% met meer dan 60.000 stemmen. In 2022 is dat percentage gedaald naar 38% met minder dan 36.000 stemmen.

Figuur 2. Aantallen kiesgerechtigden, geldige stemmen en stemmen voorde coalitiepartijen in Amsterdam 1982-2022.

Bron: O+S

Het Amsterdamse electoraat bij gemeenteraadsverkiezingen bestaat bovendien voor een steeds groter deel uit Amsterdammers zonder de Nederlandse nationaliteit. Dat zien we bijvoorbeeld door te kijken naar de ontwikkeling van het verschil tussen de grootte van het Amsterdamse electoraat bij landelijke en lokale verkiezingen. In 2018 was dat verschil nog 89.000 kiesgerechtigden (in

⁶ Tillie, Jean (2000). *De Etnische Stem, Opkomst en Stemgedrag van Migranten tijdens Gemeenteraadsverkiezingen, 1986-1998*, Utrecht: Forum.

⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l23026>. En Groenendijk, C. A. (2018). *Het kiesrecht van Unieburgers in een andere lidstaat*. <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/199874/199874.pdf?sequence=1>

vergelijking met TK2017), terwijl dat in 2022 gegroeid was naar meer dan 120.000 kiesgerechtigden (in vergelijking met TK2021). Dit zijn voor het overgrote deel kiesgerechtigden zonder de Nederlandse nationaliteit (vooral Amsterdammers afkomstig uit een van de EU-landen).

Naar schatting heeft momenteel ruim 10% van het Amsterdamse electoraat een nationaliteit anders dan de Nederlandse.⁸ Dat zijn ongeveer 90.000 kiesgerechtigden (met een kiesdrempel van 7200 in 2022 in theorie 12 van de 45 gemeenteraadszetels). Het overgrote deel van deze groep kiesgerechtigden komt uit een van de EU-landen⁹ en spreekt naar alle waarschijnlijkheid matig (of geen) Nederlands. Daarnaast is naar schatting 16 procent van de Amsterdammers laaggeletterd.¹⁰ Dat betekent dat een aanzienlijk deel van het Amsterdamse electoraat (ongeveer 1 op 5, misschien wel 1 op 4) grote moeite heeft om Nederlandstalige geschreven berichten (informatie) over de Amsterdamse politiek en de gemeenteraadsverkiezingen te lezen of daartoe helemaal niet in staat is, omdat men geen Nederlands spreekt of leest.

Lage stemintentie onder jongeren, praktisch opgeleiden en Amsterdammers met migratieachtergrond

Mensen zijn eerder geneigd te stemmen als ze meer hulpbronnen tot hun beschikking hebben.¹¹ Hulpbronnen, zoals tijd, geld en democratische vaardigheden stellen mensen in staat zich te verdiepen in de politiek en politieke vraagstukken. Dit zorgt voor meer politieke interesse en politieke kennis, wat weer zorgt voor een grotere geneigdheid naar de stembus te gaan. Hulpbronnen kunnen daarnaast een indicator zijn van iemands sociale omgeving, waarin stemmen al dan niet gebruikelijk is. Opleiding genereert meer politieke hulpbronnen, mensen met een theoretische opleiding hebben vaak meer politiek vertrouwen/kennis en interesse en gaan vaker stemmen dan mensen met een praktische opleiding.¹²

Ook leeftijd hangt samen met niet-stemmen. Jongeren zijn notoire niet-stemmers, maar veel van hen gaan als ze ouder worden wel stemmen. Jongeren hebben meestal minder politieke kennis en interesse dan oudere kiesgerechtigden. Inkomen heeft meestal een positief effect op stemmen. Hoe hoger het inkomen des te groter de kans dat iemand gaat stemmen; hoe lager het inkomen hoe groter de kans op niet-stemmen.¹³

De data die voor Amsterdam beschikbaar zijn om te onderzoeken of individuele kenmerken effect hebben op stemmen hebben betrekking op stemintentie (dat is dus iets anders dan daadwerkelijk wel of niet gaan stemmen). In de burgermonitor 2021 geeft 72% van de Amsterdammers aan dat ze zouden stemmen als er morgen gemeenteraadsverkiezingen waren. Dat is stabiel vergeleken met de twee voorgaande metingen in 2019 en 2017: allebei 71%. Stemintentie ligt altijd hoger dan de

⁸ Zie ook: <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/299570/90000-amsterdamse-expats-mogen-stemmen-voor-de-gemeenteraadsverkiezingen-ik-had-geen-idee>.

⁹ Momenteel heeft ongeveer 9% van de Amsterdamse bevolking een nationaliteit van een van de EU-landen, maar niet iedereen uit deze groep is 18 jaar of ouder.

¹⁰ <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/nederlandstalige-laaggeletterden-in-amsterdam>

¹¹ Smets, K., & Van Ham, C. (2013). The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Electoral studies*, 32(2), 344-359.

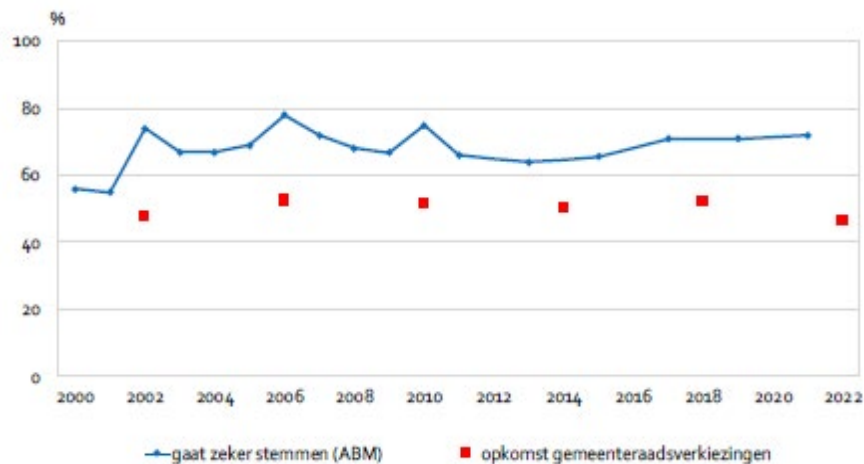
(<https://www.utwente.nl/en/bms/csd/research/Smets%20en%20Van%20Ham%202013.pdf>)

¹² *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*

¹³ *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022*

daadwerkelijke opkomst, maar we zien dus in de afgelopen jaren geen daling in de intentie om te stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen onder Amsterdammers.¹⁴

Figuur 3: Percentage Amsterdammers dat aangeeft zeker te gaan stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen (in enquête Amsterdamse Burgermonitor) en opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen, 1999-2022 (procenten)

Bron: burgermonitor 2021

Opleidingsniveau blijkt inderdaad een belangrijke rol te spelen onder Amsterdammers als het gaat om hun geneigdheid te gaan stemmen tijdens gemeenteraadsverkiezingen. De stemintentie is het laagst onder personen met een praktische opleiding. Daarnaast zien we verschillen in stemintentie naar leeftijdsgroepen: jongeren (16 t/m 29 jaar) zeggen minder vaak te gaan stemmen dan de groep tussen 30 en 54 jaar en 55 plussers. De combinatie van leeftijd en opleiding geeft de sterkste effecten. Jongeren met een praktisch opleidingsniveau geven aan het minst geneigd te zijn te gaan stemmen, terwijl 55 plussers met theoretische opleiding vrijwel allen zeggen te gaan stemmen. Deze verschillen naar leeftijd en afgeronde opleiding zijn stabiel over de jaren heen: we zien hetzelfde patroon in de stemintentie van Amsterdammers in 1999. Uit landelijk onderzoek komt hetzelfde beeld naar voren. Bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen bracht slechts 24 procent van de jongeren met alleen een VMBO-diploma een stem uit tegenover 42 procent van de jongeren met een theoretisch opleidingsniveau.¹⁵

Een ander kenmerk dat sterk correleert met stemintentie onder Amsterdammers is migratieachtergrond. Slechts de helft van Amsterdammers die in het buitenland is geboren (de zogenaamde eerste generatie) geeft aan dat zij zullen stemmen. Maar er zijn wel grote verschillen binnen deze groep: de stemintentie is duidelijk hoger onder Amsterdammers geboren in Turkije, Marokko, Suriname, de Cariben en Indonesië (67%), en lager voor personen geboren in alle andere landen (45%). Kinderen van migranten (tweede generatie) geven veel vaker aan dat zij van plan zijn te gaan stemmen.¹⁶ Datzelfde verschil zagen we terug bij de afgelopen landelijke verkiezingen, waar met name de opkomst onder Nederlanders met een migratieachtergrond uit Zuid-Amerikaanse,

¹⁴ <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdamse-burgermonitor-2021>.

¹⁵ *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022* p.44

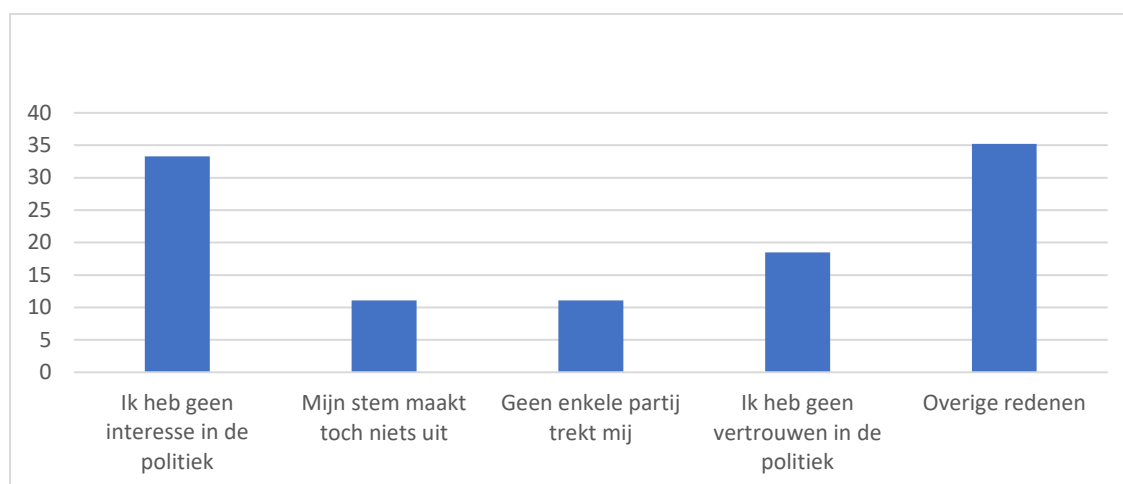
¹⁶ <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdamse-burgermonitor-2021>.

Afrikaanse en Oost-Aziatische landen laag bleek te zijn en de tweede generatie een hoger opkomstpercentage laat zien.¹⁷

Er zijn geen specifieke cijfers over het opkomstpercentage onder kiesgerechtigden zonder de Nederlandse nationaliteit, maar het weinige onderzoek dat beschikbaar is doet vermoeden dat de opkomst onder deze groep zeer laag is. Een ICAP enquête onder ruim 1100 niet-Nederlandse kiesgerechtigden (2022) liet zien dat 28% van de ondervraagden niet wist dat ze stemrecht hadden. Veel respondenten noemden het gebrek aan informatie in andere talen dan het Nederlands als reden waarom ze niet gingen stemmen. Slechts 13% van de respondenten zei dat de lokale overheid informatie over de verkiezingen in het Engels had gepubliceerd en 44% zei niet te weten of dit in hun gemeente was gebeurd.¹⁸ Een andere (niet-representatieve) enquête ten tijde van de gemeenteraadsverkiezingen (2022) suggereerde dat niet-Nederlanders tot wel 30 procent minder stemmen dan inwoners met de Nederlandse nationaliteit.¹⁹ Een mogelijke verklaring voor deze lage opkomstcijfers is de lage taalvaardigheid, het gebrek aan kennis van en binding met de lokale politiek van veel kiesgerechtigden uit deze groep (een deel van hen zal slechts relatief kort in de stad wonen).

In de dagen na de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2022 zijn we in gesprek gegaan met jongeren in de stadsdelen Nieuw-West, Zuidoost en Noord over de verkiezingen.²⁰

Figuur 4: Redenen voor het niet- stemmen voor de Gemeenteraadsverkiezingen 2022 onder jonge niet-stemmers in Amsterdam Nieuw-West, Zuidoost en Noord (N=92).²¹

We hebben jongeren op straat gevraagd mee te doen aan een enquête en hebben met diegenen die daarvoor openstonden verder gepraat over hun blik op politiek, stemmen en hun leefomgeving. Een

¹⁷ Spierings, N. en Vermeulen, F. (te verschijnen). Minding the political engagement gap: how discrimination and religion impacts Dutch voters with an immigrant background.

¹⁸ <https://icapnl.org/local-election-survey/>.

¹⁹ De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 p.49-50 en Leiwakabessy et al. (2022). *Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022*

(<https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/opkomst-amsterdammers-met-migratieachtergrond-blijft-laag>)

²⁰ Leiwakabessy et al. 2022. *Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022*. Dit onderzoek stond los van de focusgroepen uit dit onderzoek. Deze 92 jongeren hebben niet mee gedaan met een van de focusgroepen.

²¹ Leiwakabessy et al. (2022). *Opkomst en stemgedrag van Amsterdammers met een migratieachtergrond tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022*.

groot deel van hen bleek niet gestemd te hebben (men kon meerdere redenen opgeven). In Figuur 4 hierboven een overzicht van de belangrijkste redenen die zij gaven voor het feit dat ze niet gestemd hebben. Hieruit blijkt dat voor deze jonge groep niet-stemmers de bekende hoofdredenen om niet te gaan stemmen (gebrek aan vertrouwen/interesse, lage ervaren politieke vertegenwoordiging) ook van toepassing zijn (we bespreken dit verder in hoofdstuk 5). Uit de gesprekken bleek verder dat praktische omstandigheden voor jongeren een rol gespeeld hebben. Zo gaven verschillende jongeren aan een onderdeel (stempas, legitimatie) dat noodzakelijk is in het stemproces vergeten te zijn of omdat ze recent op een ander adres verbleven dan het adres waar ze ingeschreven staan (ook hier komen we nog op terug in hoofdstuk 5).

Type (niet-) stemmers en mate van betrokkenheid met de Amsterdamse politiek

Achter het niet stemmen, of juist wel stemmen, kunnen verschillende ontwikkelingen schuil gaan. Zoals bij de jonge niet-stemmers uit de enquête hierboven blijkt dat sommige kiesgerechtigden niet gaan stemmen omdat ze geen interesse hebben, terwijl anderen aangeven weinig politiek (zelf)vertrouwen te hebben.²² Hetzelfde kan gelden voor de kiesgerechtigden die wel gestemd hebben. Sommigen kunnen dat gedaan hebben omdat ze veel vertrouwen in de politiek hebben, terwijl bij anderen juist hun politiek wantrouwen er voor gezorgd heeft dat men is gaan stemmen in een poging politieke verandering teweeg te brengen. Ten aanzien van het handelingsperspectief om de opkomst te verhogen (onder specifieke kiezersgroepen) is het van belang meer inzicht te krijgen in die verschillende redenen en de type (niet-)stemmers. In het tweede deel van het rapport (hoofdstuk 5 en 6) komen we daar nog op terug aan de hand van de gesprekken die we gevoerd hebben. De Amsterdamse burgermonitor maakt hierbij een onderscheid tussen politiek actieve en inactieve Amsterdammers en Amsterdammers met veel en weinig politiek vertrouwen.

Tabel 1. Politiek vertrouwen en politieke inzet in vier groepen, 2021 (procenten)

	politiek ingezet	politiek niet ingezet
veel vertrouwen	24	28
weinig vertrouwen	21	27

Bron: Burgermonitor 2021

De burgermonitor maakt duidelijk dat de vier groepen redelijk gelijk zijn in omvang, maar dat ze qua demografische kenmerken verschillen. Praktisch opgeleide Amsterdammers combineren vaak weinig vertrouwen en geen politieke inzet (44%). Amsterdammers met een havo, vwo of mbo 2, 3 of 4 diploma hebben relatief vaak weinig vertrouwen én hebben een politieke activiteit ondernomen (24%). Amsterdammers met een inkomen boven de 4.500 euro (per maand) zitten relatief vaak in de groep die veel vertrouwen heeft en een politieke activiteit heeft ondernomen (32%). Tegelijkertijd zijn ze ook oververtegenwoordigd in de groep met veel vertrouwen die geen activiteit heeft ondernomen (31%).

Er zijn verschillen in de zorgen die de verschillende types hebben over de stad. Zo zien we dat Amsterdammers die een hoog politiek vertrouwen hebben en zich politiek hebben ingezet zich relatief vaak zorgen maken om woningnood (67%), klimaat/duurzaamheid (35%) en onderwijs (15%).

²² Zie ook: Krouwel, A. P. M., van Lindert, J., Kutiyski, Y., & Pupovac, D. (2018). Typen niet-stemmers: Onderzoek naar verschillende typen niet-stemmers en hun beweegredenen om sommige verkiezingen wel en andere niet te gaan stemmen. (Kennisbank Openbaar Bestuur). Ministerie van BZK.

Amsterdammers die veel politiek vertrouwen hebben en zich niet politiek hebben ingezet maken zich relatief vaak zorgen over corona (18%) in vergelijking met de andere groepen. Amsterdammers die weinig politiek vertrouwen hebben en zich hebben ingezet, maken zich relatief vaak zorgen over het functioneren van de politiek (21%) en integratie (14%). Amsterdammers die weinig politiek vertrouwen hebben en zich niet ingezet hebben, maken zich relatief veel zorgen over criminaliteit en onveiligheid (39%) en parkeren (17%). De burgermonitor laat bovendien zien dat Amsterdammers die weinig politiek vertrouwen hebben en zich politiek hebben ingezet bovengemiddeld vaak discriminatie ervaren (24%). Ook de groep die weinig politiek vertrouwen heeft en zich niet politiek heeft ingezet, ervaart relatief vaak discriminatie.²³

Antwoord op eerste onderzoeksvraag:

Concluderend kunnen we stellen dat: (1) de opkomst bij Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen sinds 1990 schommelt rond de 50%; (2) het electoraat steeds groter geworden is en voor een steeds groter deel bestaat uit niet-Nederlandse kiesgerechtigden; (3) jongeren, praktisch opgeleiden en Amsterdammers met migratieachtergrond zijn de kiezersgroepen met de laagste opkomst en de combinatie van deze kenmerken leidt tot de laagste opkomst; (4) er zijn verschillende redenen waarom Amsterdammers niet stemmen (daarover in hoofdstuk 4, 5 en 6 meer) en we zien verschillende typen (niet-) stemmers met verschillende demografische kenmerken en die zich zorgen maken over verschillende politieke onderwerpen. Op basis van deze eerste conclusies kunnen we hieronder een antwoord presenteren **op de eerste onderzoeksvraag: Waarom stemmen er minder Amsterdammers tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in vergelijking met landelijke verkiezingen?** We maken daarbij ook gebruik van delen van onze focusgroepgesprekken met Amsterdammers om het antwoord beter te illustreren. In het tweede deel van het rapport (hoofdstuk 5 en 6) zullen we meer systematisch gebruik maken van die gesprekken, het betreft hier slechts een illustratie bij de gevonden antwoorden.

TK en GR: Verschillend electoraat en tweede-orde verkiezingen

Er zijn twee hoofdredenen dat opkomstpercentages bij gemeenteraadsverkiezingen structureel lager zijn dan bij Tweede Kamerverkiezingen. De eerste hebben we al besproken. Het Amsterdamse electoraat bij beide verkiezingen verschilt significant. Door het uitbreiden van het kiesrecht op lokaal niveau (eerst Nederlandse wetgeving, later EU-wetgeving) mogen er steeds meer Amsterdammers stemmen tijdens gemeenteraadsverkiezingen. Een steeds groter deel van het electoraat bij deze lokale verkiezingen bestaat uit Amsterdammers zonder de Nederlandse nationaliteit met minder Nederlandse taalvaardigheid. Deze groep kiesgerechtigden geeft aan relatief weinig binding te hebben met, en kennis te hebben van, de Amsterdamse politiek. Tijdens een van de focusgroepgesprekken geeft een Japanse Amsterdammer (vrouw, theoretisch opgeleid) bijvoorbeeld aan dat het niet spreken van de Nederlandse taal er voor zorgt dat je weinig informatie over de Amsterdamse politiek hebt, maar ook dat je het gevoel hebt er niet echt bij te horen. Alsof het, ondanks het feit dat je stemrecht hebt, eigenlijk niet de bedoeling is dat je ook daadwerkelijk stemt.

Ik denk dat mensen [zoals ik] het vaak moeilijk vinden te begrijpen welke rol ze mogen spelen [in de Amsterdamse politiek]. Het is voor mij eigenlijk niet duidelijk wie er nu in aanmerking komt om

²³ <https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/amsterdamse-burgermonitor-2021>.

politiek actief te zijn. [Welke Amsterdammers] zijn [echt] gerechtigd te stemmen en zo invloed te hebben op de politieke beslissingen [die er in de stad genomen worden]? ²⁴

Daarnaast geven vooral jonge kiesgerechtigden zonder de Nederlandse nationaliteit aan dat ze niet weten hoe lang ze nog in Amsterdam zullen wonen. Een belangrijk deel van deze groep studeert hier aan een van de Amsterdamse universiteiten en kan zich voorstellen over een paar jaar in een ander land te wonen. Dat zorgt er voor dat men minder binding voelt met de Amsterdamse politiek. Een Spaanse Amsterdammer (man, theoretisch opgeleid) verwoordt dat gevoel als volgt:

Ik hoor hier [in Amsterdam] thuis omdat ik hier mijn vrienden heb die Engels spreken. Ik heb geen andere redenen. Ik had laatst een praatje met een jongen die ik ken en hij zei: 'Ben je van plan hier te blijven na je studie?' en ik zei letterlijk: 'Als mijn vrienden dat doen, zal ik blijven. Zo niet, dan doe ik het niet.' Zo is het. Ik hou van deze stad, het is hier prima, ja, maar ik hou ook van Madrid en ik hou ook van Berlijn. ²⁵

De tweede reden waarom de opkomstpercentages bij lokale verkiezingen in Amsterdam structureel lager liggen dan bij nationale verkiezingen heeft te maken met het feit dat kiesgerechtigden lokale verkiezingen als minder belangrijk dan landelijke verkiezingen beschouwen. Lokale verkiezingen worden gezien als zogenaamde tweede-orde verkiezingen waar men minder interesse voor heeft en waar minder (media) aandacht voor is.²⁶ Zo vonden sommige bewoners van Zuidoost de lokale politiek minder belangrijk dan de landelijke tijdens de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen. Een oudere mannelijk respondent (praktisch opgeleid) vertelt tijdens een van de focusgroepgesprekken dat hij van buurtgenoten hoorde dat stemmen op de gemeenteraad weinig zinvol leek omdat de problemen op landelijk niveau opgepakt moesten worden.

De oplossing ligt niet hier, maar nationaal en veel van mijn buurtgenoten kennen geen landelijke politici, dus waarom zouden ze zich bezig houden met politiek en gaan stemmen?

Een Ierse Amsterdammer (theoretisch opgeleid) geeft aan dat het gevoel dat we hier te maken hebben met een zogenaamde tweede-orde verkiezingen niet een specifiek Amsterdams fenomeen is, maar ook in andere contexten speelt:

Thuis zou ik de Irish Times lezen [landelijk dagblad] en geen idee hebben wat er in de gemeenteraad van Dublin afspeelt. Mijn interesse ligt bij de nationale politiek. En ik heb dezelfde veronderstelling hier naartoe meegebracht, in de zin van ja, wat kunnen ze echt doen... op het lokale niveau? Dat is één reden waardoor ik minder geneigd ben om de Amsterdamse politiek te volgen en daar in te participeren.

Ten slotte zien we dat respondenten die niet geneigd zijn om bij de landelijke verkiezingen te stemmen, dit ook niet bij de lokale verkiezingen doen. De vermenging tussen lokale en landelijke politiek betekent ook dat lokale politiek wordt afgerekend op landelijke ontwikkelingen. In de

²⁴ Vertaald uit het Engels.

²⁵ Vertaald uit het Engels.

²⁶ Zie ook <https://stukroodvlees.nl/waarom-is-de-opkomst-bij-lokale-verkiezingen-zo-laag/> en Dekker P and Den Ridder J (2018) Afkeer en afzijdigheid. In Van der Meer T, Van der Kolk H and Rekker R (eds), *Aanhoudend Wisselvallig: Nationaal Kiezersonderzoek 2017*. Amsterdam: Stichting Nationaal Kiezersonderzoek, pp. 40–47. Dekker P and Den Ridder J (2021) Afkeer van de Haagse politiek. In Sipma, T., Lubbers, M., van der Meer, T., Spierings, N., & Jacobs, K. (eds), *Versplinterde vertegenwoordiging: Nationaal Kiezersonderzoek 2021*. Amsterdam: Stichting Nationaal Kiezersonderzoek, pp. 29–36; Jansen, G., en M. Boogers. (2019). Opkomst en stemgedrag. In G. Jansen en B. Denters (red.), *Democratie dichterbij: Lokaal kiezersonderzoek 2018*. Leiden, Nederland: Stichting kiezersonderzoek Nederland (SKON).

verschillende focusgroepen gaat het dan ook vaak over het gedrag van landelijke politici en landelijke schandalen (terwijl er gevraagd wordt wat men van de lokale politiek vindt). Een vrouw (praktisch opgeleid zonder migratieachtergrond) die zelf gedupeerde is van de Toeslagenaffaire vertelt, terwijl andere respondenten haar bijvallen.

Als ik aan regering denk, dan kan ik maar aan één ding denken en dan denk ik van: “Ja, mensen, toeslagenaffaire”. Jullie [de regering] hebben wel mijn leven kapot gemaakt. Tien jaar lang. En dan met een excuusbriefje aan gaan komen en gewoon geprint gewoon. Dat ik denk: “Je neemt niet eens de moeite ...

Meerdere respondenten vertellen hoe ze lachen om debatten in de landelijke politiek. Het komt op hen over als een show in plaats van als serieuze politiek. Ze geven aan dat politici vooral ruzie maken en niet serieus te nemen zijn. Een Braziliaanse Amsterdammer (vrouw, praktisch opgeleid) zegt hierover het volgende:

Er wordt ook niet zoveel gezegd. Er wordt niet gezegd wat de politiek doet of wil doen. Het is alleen maar ruzie maken, de ene die wil dit en die andere wil dat en je moet stemmen en het kabinet dat valt [en komt na de verkiezingen weer terug] Wat is dit? Weet je, ja[...] Het is niet serieus te nemen, snap je? Het lijken eerder een hoop malloten.

Ook geven meerdere respondenten aan dat ze vinden dat politici er vooral voor zichzelf zitten. Hierbij gaan enkelen zelfs een stap verder door te suggereren dat er complotten spelen waarin politici vooral elkaar uit de wind houden, wegwerken of samenzweren. Dit sentiment speelt vooral in relatie tot de landelijke politiek, waarbij respondenten het gevoel hebben dat politici geen verantwoordelijkheid nemen voor hun fouten en niet oprecht bezig zijn om de belangen van kiezers in een meer kwetsbare positie te vertegenwoordigen. Dit beeld straalt af op de lokale politiek.

Hoofstuk 3. Ongelijkheid in opkomst in de stad: groeiend en structureel

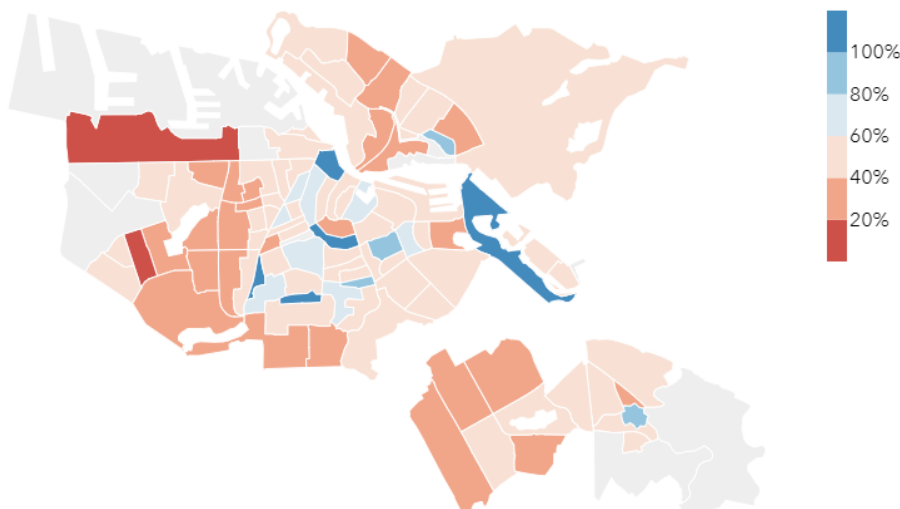
Kiezersgroepen die minder geneigd zijn te gaan stemmen wonen vaker in specifieke delen van de stad: buiten de ring of boven het IJ. Hierdoor heeft de lagere opkomst van sommige kiezersgroepen ook een ruimtelijke dimensie. De opkomst in de stadsdelen Nieuw-West, Noord en met name Zuidoost is structureel lager dan in de rest van de stad en de verschillen worden steeds groter. In dit hoofdstuk bespreken we deze participatieve ongelijkheid in de stad.

Bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen was het opkomstpercentage bij stembureaus in sommige delen van de stad lager dan 20 procent (in bepaalde buurten in Amsterdam Zuidoost of Nieuw-West). In stembureaus in de binnenstad lag de opkomst daarentegen soms boven de 90 procent. In het onderstaande figuur worden de opkomstpercentages voor deze verkiezing per wijk weergegeven.

Figuur 5.²⁷ Opkomstpercentages gemeenteraadsverkiezingen 2022 in Amsterdamse buurten

Opkomst bij verkiezingen Gemeenteraad van 2022

bron: OIS

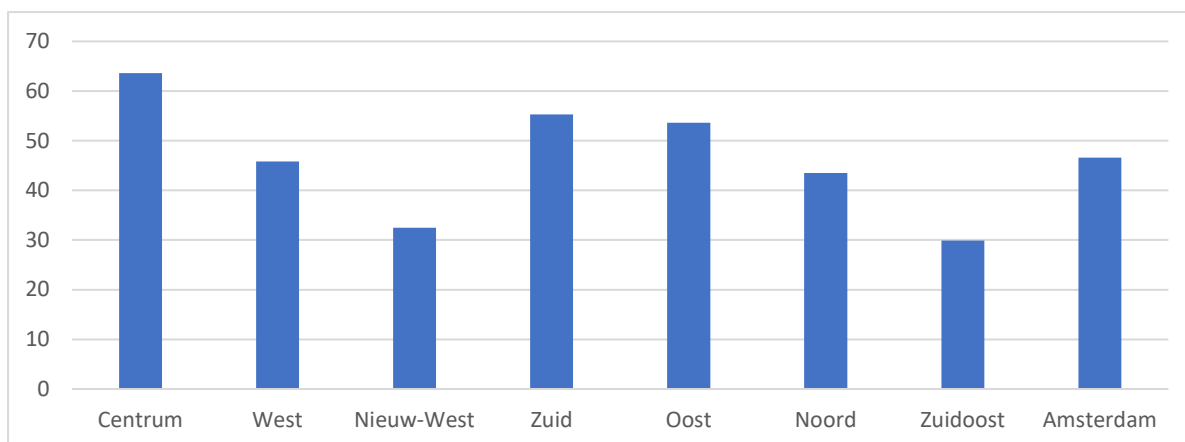

De lage opkomstpercentages zijn zoals gezegd in buurten die voornamelijk buiten de ring liggen en boven het IJ (Nieuw-West, Zuidoost en Noord). Figuur 6 laat zien dat de opkomst het hoogst is in de stadsdelen Centrum (63,6%), Zuid (55,3%) en Oost (53,6%) en het laagst in de stadsdelen Nieuw-West (32,5%) en Zuidoost (29,9%). Dit patroon komt overeen met het beeld in eerdere jaren.²⁸

²⁷ Weesp is ook een gebiedsdeel, maar recent en daardoor hier niet opgenomen.

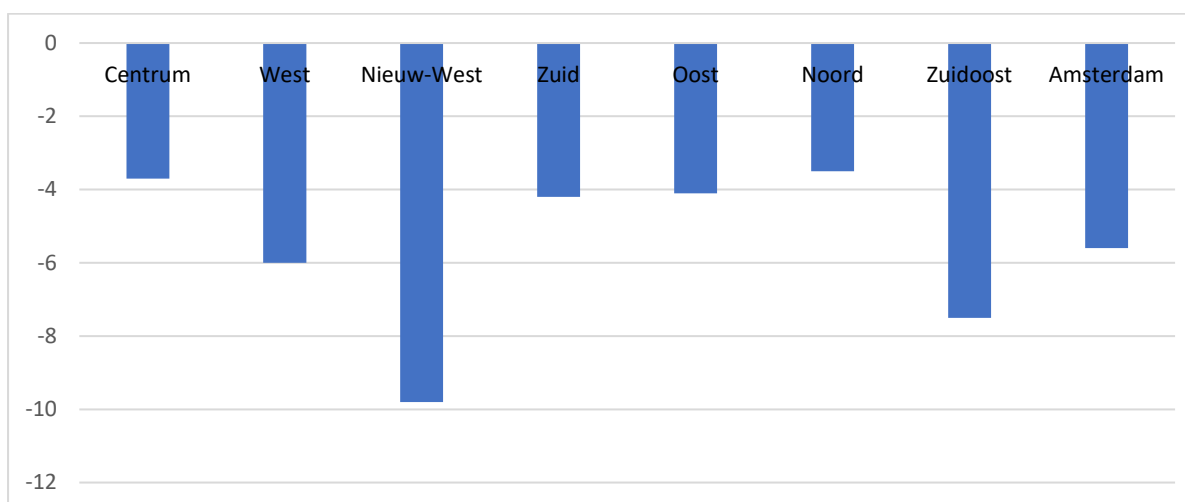
²⁸ Vermeulen, F., E. Hartevelde en L. Michon (2020). *Opkomst in Amsterdamse buurten bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018*. Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS). <https://data.amsterdam.nl/publicaties/publicatie/opkomst-amsterdamse-buurten-gemeenteraadsverkiezingen-2018/936fe141-6002-4c90-ac93-3b69fe62394c/>.

Figuur 6. Opkomst tijdens gemeenteraadsverkiezingen 2022 per stadsdeel in %

De verschillen in opkomstpercentages tussen stadsdelen en buurten zijn de afgelopen jaren groter geworden. Dat zien we bijvoorbeeld als we kijken naar de gemeenteraadsverkiezingen in 2018 en 2022. De grotere verschillen zijn vooral een gevolg van een sterke daling van de opkomst in Nieuw-West (9,8 procentpunt lager) en in Zuidoost (7,5 procentpunt lager), terwijl de daling minder sterk is in het Centrum (3,7 procentpunt lager), Oost (4,1 procentpunt lager) en Zuid (4,2 procentpunt lager). Maar ook op buurtniveau zien we grotere verschillen qua opkomst door de jaren heen.²⁹

Figuur 7. Verschil in opkomst 2022-2018 per stadsdeel in %.

We kunnen die verschillen in opkomst ook op andere manieren in kaart brengen, bijvoorbeeld op basis van het aantal stemmen dat uitgebracht is in verschillende delen van de stad. In 2022 woonde 61% van de stemgerechtigden binnen de ring en onder het IJ (Centrum, Oost, West en Zuid) (in 2018: 62%). Tegelijkertijd kwam uit dat gebied 70,4% van de stemmen (in 2018: 69,0%). Noord, Nieuw-West en Zuidoost waren samen goed voor 93.350 stemmen, waar dat vier jaar geleden nog 107.606 stemmen waren, terwijl het electoraat in dat gebied toenam van ongeveer 250.000

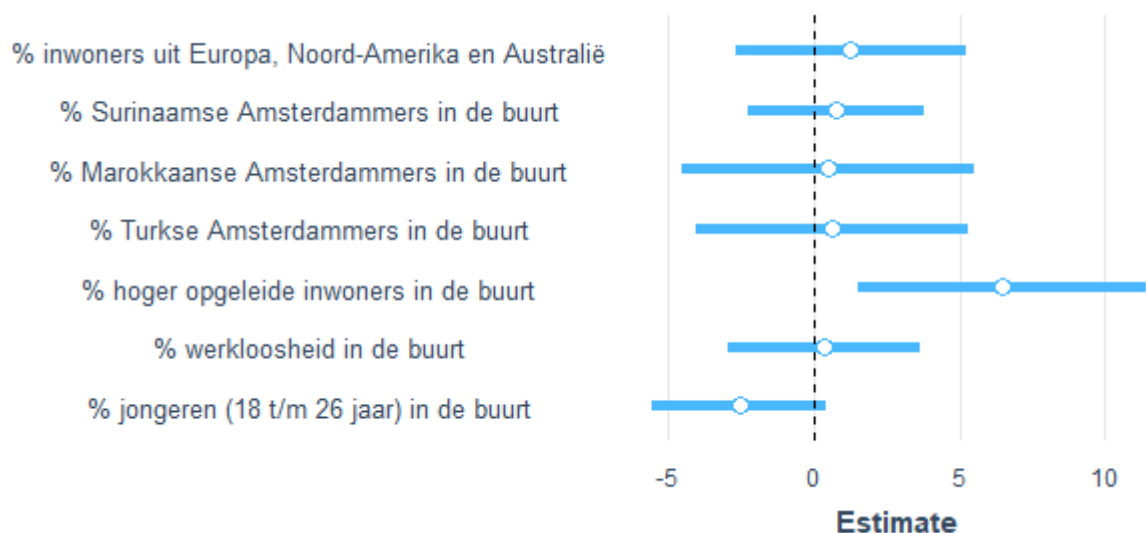
²⁹ Hier niet weergegeven in grafiek, maar zie ook Vermeulen et al. (2020) voor buurtvergelijking 2018.

kiesgerechtigden in 2018 tot bijna 270.000 in 2022. De opkomst in combinatie met partijkeuze zorgt er voor, zoals we eerder al bespraken, dat de inwoners van de stadsdelen Noord, Nieuw-West en Zuidoost minder goed politiek vertegenwoordigd worden in de Amsterdamse politiek dan bewoners uit de andere stadsdelen. Zo krijgen de coalitiepartijen relatief gezien steeds minder stemmen in de eerste genoemde stadsdelen en is het verkiezingsresultaat steeds meer een afspiegeling van de politieke voorkeuren van Amsterdammers, woonachtig binnen de ring en onder het IJ.

Welke type buurten hebben lage opkomstpercentages?

Wat kunnen we nog meer zeggen over de buurten met een lage opkomst behalve dat ze voornamelijk in de stadsdelen Noord, Nieuw-West en Zuidoost liggen? In navolging van Vermeulen et al. (2020) hebben we in dit onderzoek de correlatie tussen buurtkenmerken en opkomst op macroniveau onderzocht.³⁰ Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 bleek dat een hoog opkomstpercentage sterk samenhangt met de aanwezigheid in die buurt van relatief veel oudere, hoog opgeleide en maatschappelijk actieve Amsterdammers zonder migratieachtergrond. In wijken waar veel Amsterdammers met een lage sociaaleconomische positie wonen en veel Amsterdammers met een migratieachtergrond, en meer in het bijzonder afkomstig uit Afrika, Azië en Zuid Amerika, was de opkomst relatief laag. Figuur 8 laat zien dat voor 2022 er nog slechts twee buurtkenmerken significant samenhangen met een lage opkomst: dat zijn het percentage hoogopgeleiden (hoge opkomst) en het percentage inwoners tussen de 18 en 26 jaar (lage opkomst). Dit komt goed overeen met de data op individueel niveau. Het zijn vooral jonge Amsterdammers en Amsterdammers met een praktisch opleidingsniveau die een lage stemintentie en een lage opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen laten zien.

Figuur 8. Correlatie buurtkenmerken en opkomst in 2022 (gecontroleerd voor andere kenmerken).

³⁰ Hierbij moet worden opgemerkt dat dergelijke analyses op macro niveau niet zo maar gebruikt kunnen worden voor analyses op het individuele niveau. We kunnen de analyses van de buurtanalyses wel plaatsen in bredere context.

Hoofdstuk 4. Een lage opkomst en participatieve ongelijkheid, welk en wiens probleem is dat?

Nu we hebben vastgesteld dat de gemiddelde opkomst tijdens Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen schommelt rond de 50% en dat de lage opkomst specifieke kiezersgroepen en specifieke delen van de stad betreft, bespreken we in dit hoofdstuk kort de stand van zaken in de politicologische literatuur hieromtrent voordat we Amsterdamse kiesgerechtigden uit die groepen zelf aan het woord laten. De belangrijkste vraag voor dit hoofdstuk betreft wanneer een lage opkomst en participatieve ongelijkheid als probleem wordt bestempeld en waarom en voor wie het een probleem is.

Wanneer is een laag opkomstpercentage een probleem, waarom en voor wie?³¹

Participatie en legitimiteit

In het publieke debat gaat men vaak uit van het idee dat meer participatie (meer mensen die stemmen) zorgt voor meer legitimiteit van een democratische systeem. Om legitieme politieke beslissingen te nemen die door iedereen worden aanvaard, is het van belang dat zoveel mogelijk kiesgerechtigden participeren in het electorale proces. Hoge participatie verhoogt de legitimiteit en het draagvlak van het politieke systeem en de beslissingen die genomen worden. Volgens deze redenering kan een politiek bestuur dus op minder draagvlak en legitimiteit rekenen, als een kleiner deel van de kiesgerechtigden deelneemt aan verkiezingen. Vaak wordt hier een opkomst van 50 procent, de helft van het electoraat, als kritische ondergrens beschouwd.³² Waar Amsterdam dus bij de afgelopen verkiezingen (net) niet meer aan voldoet (dat was ook het geval in 1998 en 2002).

Er zijn verschillende tegenargumenten te bedenken bij bovenstaande redenering. De belangrijkste is dat opkomst niet direct samenhangt met de legitimiteit van het democratische politieke systeem. Kiesgerechtigden accepteren beslissingen van het gemeentebestuur op allerlei andere gronden dan op basis van het aantal mensen dat gaat stemmen. Dat er vrije en eerlijke verkiezingen plaatsvinden lijkt eerder een belangrijkere voorwaarde te zijn voor democratische legitimatie. Dat kiesgerechtigden kunnen participeren is, voor het draagvlak van het politieke systeem, belangrijker dan hoeveel mensen precies hun stem bij verkiezingen uitbrengen. Het is hierbij wel relevant na te denken over de vraag of alle kiesgerechtigden in Amsterdam nog wel, en op verschillende manieren, gelijke toegang hebben tot de verkiezingen. In het vorige hoofdstuk zagen we dat een steeds groter deel van het Amsterdamse electoraat geen Nederlands spreekt (of laaggeletterd is) en daardoor in de praktijk veel minder/geen informatie kan ontvangen over de lokale politiek los van de vraag of men daar interesse in heeft. Dergelijke structurele belemmeringen kunnen (op den duur) wel invloed hebben op de legitimiteit van het lokale politieke systeem.

Participatie en burgerschap

Burgers kunnen democratische vaardigheden en mentaliteit ontwikkelen door hun deelname aan politieke procedures. Personen leren constructief en verantwoord onderdeel te zijn van een democratisch systeem door er actief onderdeel van uit te maken. Het algemene idee in de politicologische literatuur is: een goede burger stemt, leert daarvan (door over politiek met anderen

³¹ Zie hoofdstuk 4 van Klarenbeek, L. (2021). *Relational integration: From integrating migrants to integrating relations* voor overzicht functie participatie in verschillende democratische tradities en De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022 (hoofdstuk: intermezzo)

³² van Ostaaijen, J., Jacobs, D., & van Zuydam, S. (2018). De zin en onzin van opkomst (bevordering). *Beleid & Maatschappij*, 46(1), 181-185.

te praten, daarover in discussie te gaan en een politieke keuze te maken) en ontwikkelt zich als democratisch burger. Een niet-stemmer is in deze visie afgehaakt van de politieke gemeenschap en ontwikkelt zich niet (langer) als democratisch burger. Een dalende opkomst zou daarom een teken zijn van het verval van lokaal democratisch burgerschap en daarmee een probleem zijn voor het lokale politieke systeem en haar inwoners.

Personen kunnen echter op allerlei andere manieren een zinvolle(re) bijdrage leveren aan de stad dan door via stemmen te proberen een overheid te beïnvloeden. Men kan, zoals veel Amsterdammers doen, een goede burger zijn door middel van vrijwilligerswerk, het helpen van Amsterdammers die het moeilijk hebben of door zich op een of andere manier in te zetten voor de lokale samenleving.³³ Of via meer informele praktijken voor je eigen individuele of groepsbelangen opkomen, bijvoorbeeld via sociale bewegingen, protesten of bewonersinitiatieven. Deze vormen van maatschappelijke participatie zijn vaak nuttiger voor het opdoen van burgerschapsvaardigheden dan te gaan stemmen. Het gaat hierbij namelijk om langduriger activiteiten en samenwerkingsverbanden waarbij mensen leren om hun eigen politieke standpunt te bepalen en visie te vormen. Ze leren te luisteren en af te stemmen met anderen, een agenda te bepalen, standpunten te bepalen en strategieën voor collectieve actie te organiseren. De keuze om niet te stemmen, juist voor Amsterdammers die maatschappelijk heel actief zijn, kan daarmee het resultaat zijn van een bewuste (rationele) afweging (betere besteding van tijd) en geen teken dat de lage opkomst onderdeel is van een ontwikkeling waarbij het Amsterdamse democratische burgerschap in verval is.

Op basis van bovenstaande discussies kunnen we nogmaals concluderen dat de historische lage opkomst tijdens de afgelopen Amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen vooralsnog niet beoordeeld kan worden als heel problematisch. Het gemiddelde opkomstpercentage schommelt al sinds 1990 rond de 50% en is al twee keer eerder onder de 50% gekomen (1998 en 2002). De 50% wordt wel vaak als een belangrijke symbolische grens gezien, maar aangezien het gemiddelde opkomstpercentage schommelt rond deze grens en het electoraat voor een steeds groter deel bestaat uit niet-Nederlanders die in de meeste gevallen niet de taal spreken en minder binding hebben met de Amsterdamse politiek, lijkt de 50% grens voor Amsterdam steeds minder relevant. Bovendien betekent een lagere opkomst niet per se en altijd minder legitimiteit of betrokkenheid. Het lokale politieke systeem kan haar legitimiteit halen uit andere elementen dan het aantal kiesgerechtigden dat komt opdagen bij lokale verkiezingen (bijvoorbeeld door Amsterdammers te betrekken bij belangrijke politieke beslissingen en de uitvoering daarvan en door het organiseren van vrije en eerlijke verkiezingen). Daarnaast kunnen belangrijke democratische burgerschapsvaardigheden ook op andere manieren verkregen worden dan door te stemmen (maatschappelijke participatie). Ten aanzien van de groeiende en systematische ongelijkheid in opkomst tussen verschillende delen van de stad en tussen verschillende kiezersgroepen bestaan daarentegen wel degelijk zorgen in de literatuur, die hieronder kort besproken worden.

Participatie en vertegenwoordiging

Participatie is vanuit een democratisch perspectief waardevol voor burgers om politici en het politieke systeem te laten reageren op hun problemen en wensen. Participatie wordt vanuit die invalshoek gezien als een mechanisme waarmee burgers de mogelijkheid hebben om de besluitvorming te beïnvloeden en om iets gedaan te krijgen, hun belangen direct te vertegenwoordigen en invloed op het politieke besluitvormingsproces uit te oefenen. De Nederlands-Amerikaanse politicoloog Lijphart stelt dat wie stemt en wie niet stemt belangrijke

³³ *Staat van de stad 2021*, p. 150-152 (<https://onderzoek.amsterdam.nl/publicatie/de-staat-van-de-stad-amsterdam-xi-2020-2021>)

consequenties heeft voor wie er verkozen wordt (vertegenwoordiging) en daarmee voor de inhoud van het overheidsbeleid.³⁴ Lijphart stelt dat het probleem niet zozeer een dalende opkomst is, maar de ongelijke verdeling van participatie. Sommige groepen kiesgerechtigden zijn, zoals we zagen, meer geneigd te participeren dan anderen. Hierdoor worden politici verkozen die de belangen van deze specifieke groepen burgers beter zullen behartigen. Daarmee wordt vaak de besluitvorming in hun voordeel beslecht. Het politieke systeem is daarmee niet responsief voor alle kiesgerechtigden, maar voor een selectieve groep kiesgerechtigden, die in de praktijk (door hun opleidingsniveau en sociaaleconomische status) juist minder afhankelijk zijn van de overheid en de beslissingen die genomen worden. Een hogere opkomst zal dat probleem niet automatisch oplossen, er zijn zelfs situaties denkbaar waarbij de participatieve ongelijkheid alleen maar groter wordt bij hogere opkomst.

In het eerste deel van het rapport hebben we voor 2022 vastgesteld dat er sprake is van participatieve ongelijkheid en dat de belangen van specifieke ondervertegenwoordigde groepen (denk hierbij aan jongeren, praktisch opgeleiden, kiesgerechtigden met een migratieachtergrond, kiesgerechtigden met een lage sociaal economische status) daardoor minder goed worden vertegenwoordigd in de Amsterdamse gemeenteraad. Er is sprake van 'ongelijkheid in beleidsvertegenwoordiging': overheidsbeleid sluit veel beter aan op de voorkeuren van hoogopgeleiden dan op die van praktisch opgeleide Amsterdammers (zie bijvoorbeeld het verschil in de zorgen die verschillende types actieve en inactieve Amsterdammers met en zonder vertrouwen hebben over de stad). En die ongelijkheid krijgt ook een steeds meer ruimtelijke dimensie zo laat hoofdstuk 3 zien. Ruimtelijke segregatie vertaalt zich in de opkomst bij verkiezingen en vervolgens bij de politieke keuzes die na verkiezingen gemaakt worden. Bovendien hebben beleidsmakers meer inzicht in de leefwereld van kiezersgroepen die meer geneigd zijn te stemmen dan kiezersgroepen die minder geneigd zijn te stemmen. Daarnaast zijn kiezersgroepen die meer geneigd zijn te stemmen over het algemeen beter in staat hun wensen naar de gemeente te communiceren en die wensen worden op die manier ook eerder gehoord/opgepikt door het gemeentebestuur.

De Amsterdamse gemeenteraad biedt door al deze bovenstaande factoren een onvoldoende inhoudelijke vertegenwoordiging van het hele Amsterdamse electoraat. Politieke meerderheden over cruciale inhoudelijke thema's kunnen afwijken van meerderheidsopvattingen in de stad (omdat niet-stemmers andere standpunten en meningen hebben dan stemmers). Lage opkomst met ongelijke vertegenwoordiging kan bovendien tot een vicieuze cirkel leiden: raadsleden richten zich vooral op mensen die wél stemmen, waardoor de niet-stemmers zich steeds minder gehoord voelen en zich verder afkeren van de politiek.

³⁴ Lijphart, A. (1997). Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma presidential address, American Political Science Association, 1996. *American political science review*, 91(1), 1-14.

Hoofdstuk 5. Amsterdammers aan het woord over de lokale politiek en niet-stemmen

Voor dit onderzoek hebben we verschillende focusgroepen en individuen geïnterviewd om de motieven te achterhalen waarom Amsterdammers niet (meer) stemmen. Hoe kijken zij naar de lokale politiek en wat zijn hun denkbeelden? De focusgesprekken en interviews helpen ons een beter inzicht te krijgen in de betekenis die Amsterdammers zelf geven aan deze thema's aan de hand van hun persoonlijke ervaringen en positie in de stad, en in de manier waarop deze verschillende redenen een rol spelen voor verschillende typen niet-stemmers. We hebben ons in de gesprekken en interviews specifiek gericht op onderstaande doelgroepen, waarvan we weten dat de stemintentie over het algemeen laag is:

- Jongeren tussen de 16 en 29 jaar, in het bijzonder 'first time voters' (met name uit stadsdelen Nieuw-West, Noord en Zuidoost)
- Amsterdammers met een Turkse, Marokkaanse, Caraïbische migratieachtergrond (met name uit stadsdelen Nieuw-West, Noord en Zuidoost)
- Praktisch opgeleiden (een focusgroep met (V)MBO leerlingen en een focusgroep met oudere praktisch opgeleide Amsterdammers)
- Amsterdammers zonder de Nederlandse nationaliteit maar met stemrecht op lokaal niveau (jonge studenten van de UvA/VU en een groep oudere professionals).

Het bleek moeilijk Amsterdamse niet-stemmers uit bovenstaande doelgroepen bereid te vinden met ons in gesprek te gaan. Er was weinig interesse voor het onderwerp, weinig vertrouwen in het onderzoek en met name weinig vertrouwen in de opdrachtgever (gemeente Amsterdam). Uiteindelijk zijn de 48 participanten (7 focusgroepen en 6 interviews) op verschillende manieren geworven. Zo is er gebruik gemaakt van al bestaande netwerken van betrokken onderzoekers en zijn er online oproepen gedaan via online platforms, daarnaast hebben we de sneeuwbalmethode (via via) gebruikt voor het vinden van de laatste respondenten. Afhankelijk van de beschikbaarheid en bereidwilligheid van respondenten zijn zij geïnterviewd of hebben zij deelgenomen aan een focusgroep. Respondenten kregen een vergoeding (VVV-bon) van 40 euro voor hun deelname aan het onderzoek.

Alle interviews en focusgroepgesprekken zijn met toestemming van de respondenten met een voicerecorder opgenomen. Hierna zijn deze woordelijk getranscribeerd en geanonimiseerd. Transcripties zijn vervolgens gecodeerd en geanalyseerd met behulp van een vooraf ontworpen, thematisch gestructureerde codeboom, die is afgeleid van de topiclijst. De respondenten worden anoniem gepresenteerd. Bij het citeren van uitspraken van respondenten wordt er in dit rapport schrijftaal aangehouden. In sommige gevallen betekent dit dat zinnen volledig zijn uitgeschreven en waar nodig verduidelijkt met behulp van toegevoegde interpuncties en/of het corrigeren van grammaticale fouten.

Reden en motieven om niet te stemmen volgens Amsterdammers (interesse/kennis en belangstelling, niet gehoord voelen, wantrouwen)

Uit recent landelijk onderzoek³⁵ naar de lage opkomst bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen bleek dat voor 2022 75 procent van het verschil in kans om wel of niet te gaan stemmen, bepaald werd door (1) hulpbronnen die iemand heeft om te gaan stemmen (beïnvloed door bv. opleiding,

³⁵ De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.

leeftijd of inkomen); (2) de wens om de lokale politiek te beïnvloeden en de investering die men daarvoor bereid is te doen (bijvoorbeeld de tijd en moeite die het kost om relevante informatie te vinden en op te nemen) en (3) psychologische factoren (vertrouwen in eigen politieke competenties; politieke interesse, politiek vertrouwen en politieke kennis). Het landelijke onderzoek constateert dat uiteindelijk vooral eerste-generatie-migratieachtergrond, het zich niet informeren over gemeenteraadsverkiezingen, gebrek aan interesse in lokale politiek en gebrek aan vertrouwen in lokale politiek de kans vergroot dat iemand niet gaat stemmen. De kiesgerechtigden die niet gaan stemmen zijn teleurgesteld in de politiek en politici (landelijk en lokaal): ze vinden dat lokale politici geen oog hebben voor mensen zoals zijn, ze zijn kritisch over het probleemoplossend vermogen van de lokale politiek en over de motieven van lokale (en landelijke) politici – die zouden zich te weinig richten op het algemeen belang. Veel niet-stemmers ervaren een gebrek aan lokale politieke betrokkenheid.³⁶

Uit de gesprekken die wij met Amsterdamse kiesgerechtigden hebben gehouden, komen dezelfde verklaringen naar voren als uit het eerder genoemde landelijk onderzoek: (1) weinig/geen interesse in en kennis van de (lokale) politiek; (2) het gevoel te hebben niet gezien te worden door lokale politici; (3) wantrouwen richting de politiek. We zullen deze thema's hieronder in deze volgorde bespreken en daarbij in gaan op de motieven die daar volgens onze gesprekspartners een belangrijke rol in spelen.

Reden 1 om niet te stemmen: Weinig interesse, informatie en kennis van politiek

In de focusgroepgesprekken relateren verschillende respondenten het niet-stemmen aan een gebrek aan belangstelling en interesse voor de lokale politiek. Ook spreken ze over kennisgebrek: als ze willen stemmen weten ze niet hoe ze een goede keuze kunnen maken. De belangstelling wisselt in de levensloop van respondenten. Sommige oudere respondenten stemden vroeger wel, maar hebben hun interesse in de politiek verloren. Sommige jongere respondenten hebben afgelopen verkiezingen niet gestemd, maar zien zichzelf dat in de toekomst wel doen. Een kleine groep respondenten heeft nog nooit gestemd en ziet dat ook niet veranderen.

Als respondenten belangstelling voor politiek hebben, speelt informatievoorziening een belangrijke rol in de keuze om wel of niet te gaan stemmen. Respondenten geven aan onvoldoende informatie te hebben om een goed geïnformeerde keuze te maken. Uit onze gesprekken blijkt dat verschillende groepen behoefte hebben aan andersoortige informatie. Zo geven jongeren aan dat zij informatie het liefst online tegenkomen. Mensen met een migratieachtergrond buiten Europa en Noord-Amerika geven aan dat ze veel informatie krijgen uit hun gemeenschap. Amsterdammers uit EU-landen en Noord-Amerika hebben behoefte aan Engelstalige informatie over actualiteiten en politiek debat in Amsterdam. Verschillende groepen geven aan dat niet alleen de informatie over de politiek, maar ook het politieke landschap zelf versnipperd is. Er zijn veel nieuwe partijen bijgekomen in de afgelopen jaren. Dat maakt de keuze voor een partij en/of kandidaat moeilijker. Sommige respondenten hebben het gevoel steeds meer informatie nodig te hebben om te kunnen kiezen. Men heeft het daarbij vooral over inhoudelijk politieke informatie (informatie over politieke discussies en beslissingen) en niet informatie over de stemprocedure of de verkiezingen zelf.

³⁶ <https://stukroodvlees.nl/lage-opkomst-bij-gemeenteraadsverkiezingen-2022-opnieuw-door-gebrek-aan-interesse-en-vertrouwen/>

1.1 Politieke interesse en dagelijkse realiteit

Onder verschillende oudere respondenten leeft het idee dat jongere generaties weinig politieke interesse hebben en ze relateren dat aan andere prioriteiten die jongeren zouden hebben. Een respondent uit Zuidoost (man, praktisch opgeleid) vertelt over jongeren in zijn eigen omgeving:

Het is niet zo dat politiek hen [jongeren] niet raakt. Ze hebben alleen het gevoel dat het te tijdrovend is. Als je meedoet, kost dat veel tijd. Ze vinden dat ze die tijd beter kunnen besteden aan hun werk en gezinsleven. En ze vragen zich af, wat helpt het mij als ik politiek actief ben?³⁷

Een zestienjarige jongen (praktisch opgeleid) vertelt dat hij op de verkiezingsdag voor het eerst mocht stemmen (voor de deelraad). Het stembureau is om de hoek en zijn moeder en zijn zus hebben daar gestemd, toch vond hij het zelf niet de moeite om te stemmen.

Ja, ik heb zo'n stembureau om de hoek. Mijn moeder en mijn zus hebben daar gestemd. Dus daar ga ik [bij de volgende verkiezingen] ook stemmen.

Interviewer: Maar je had niet gestemd toch, dit jaar?

Nee, ik ga denk ik wel de volgende keer stemmen.

Hij laat hiermee zien dat het niet stemmen voor hem geen grote betekenis heeft. Het gebeurt soms gewoon niet. In de meeste gesprekken kwam naar voren dat respondenten vaak niet de moeite namen om zich te verdiepen in de lokale politiek. Het zou te veel moeite kosten om de juiste informatie te verzamelen en te veel tijd kosten om zich goed te informeren over de verschillende partijen en hun standpunten om op die manier tot een goed geïnformeerd besluit te komen. Veel respondenten geven bovendien aan dat er tegenwoordig te veel partijen zijn, dat maakt het proces om tot een goed geïnformeerde politieke beslissing te komen alleen maar tijdrovender. Bij niet-Nederlandstalige respondenten kwam daar vaak ook nog bij dat men niet zeker wist hoe lang men nog in Amsterdam zou wonen en of het daarom wel de investering waard was om zich te verdiepen in de Amsterdamse politiek.

1.2 Kennisbehoefte

Verschiedende respondenten geven aan dat zij weinig gesprekken voeren over de Amsterdamse politiek. Men mist de kennis om hierover een betekenisvol gesprek te hebben. Tegelijkertijd voelen ze vanwege een gebrek aan belangstelling ook geen urgentie om op zoek te gaan naar die kennis. Een praktisch opgeleide Amsterdammer (vrouw, praktisch opleidingsniveau, Caraïbische migratieachtergrond) verwoordt dat als volgt:

Ik ben 41. Ik heb nooit gestemd en ik stem nu ook niet, omdat het me eigenlijk niet interesseert en ik weet ook niet heel veel van de politiek. Ik heb me er nog nooit in verdiept. Dus, dat is het.

Een andere respondent (man, praktisch opleidingsniveau, zonder migratieachtergrond) merkt op dat gebrek aan kennis en een gebrek aan interesse elkaar versterken:

In mijn vriendenkring of op het werk praten we eigenlijk nooit over politiek. Ik praat nooit over politiek ofzo en al helemaal niet over de Amsterdamse politiek. Ik heb het heel sporadisch over, heel af en toe, maar ik ga er dan zeker niet heel diep op in. Dus ik weet ook eigenlijk bijna niks van de politiek.

³⁷ Vertaald uit het Engels.

In de gesprekken met Amsterdamse MBO-studenten blijken de meeste studenten vrijwel niks te weten van de Amsterdamse politiek. Ze kennen geen namen van Amsterdamse politici en als ze al een politicus kennen is dat een landelijke fractievoorzitter of partijleider.

Ik weet niks van politieke partijen. Ik ken Jesse Klaver en ik weet wel dat hij dingen doet met jongeren en voor jongeren. Ik heb verder geen idee. Ik geloof dat ze in gemeenteraad minder stoelen hebben dan in de Tweede Kamer. De gemeenteraad lijkt op de Tweede Kamer, maar is alleen wat kleiner.

Sommige studenten geven in de gesprekken aan dat ze niet het gevoel hebben dat ze een goede analyse kunnen maken. Ze uiten idealen, zoals dat een politieke partij goed voor de burger moet zorgen of dat politici moeten doen wat ze zeggen, maar deze studenten hebben geen antwoord wanneer hen gevraagd wordt verder toe te lichten wat dat voor hen betekent. Ze vinden dan dat ze onvoldoende weten om uit te leggen wat ze vinden.

Interviewer: Wat vind jij belangrijk in een partij? Vind jij het belangrijk dat politici op jou lijken of wat vind jij belangrijk in het partijprogramma?

Student: Politici hoeven niet persé op mij te gaan lijken, maar ze moeten gewoon goed zijn.

Interviewer: En wat vind jij goed?

Student: Ik weet niet wat goed voor hen is.

Interviewer : Nee, maar wat vind jij goed?

Student: Ik kan niets vertellen, want ik weet ook niks over de politiek.

1.3 Informele gesprekken over politiek

Versillende oudere respondenten maken zich zorgen over het gebrek aan politieke interesse bij de jongere generatie. Tegelijkertijd erkennen deze respondenten dat er weinig ruimte is voor gesprekken over politiek met hun kinderen. Ze vinden het zelf ook lastig om jongeren te begeleiden in het ontdekken en uiten van politieke interesse:

We moeten jongeren nieuwsgierig maken naar wat de politiek inhoudt. Want dat merk ik dat het ze helemaal niet interesseert. Wij van deze generatie zijn er al een stuk minder mee bezig, maar onze kinderen houden zich helemáál niet met politiek bezig en die boeit het ook echt niet. [...] Ik zou best wat meer met mijn zoon willen discussiëren over politiek in Amsterdam. Ik kan het ook zelf niet hoor [praten over Amsterdamse politieke onderwerpen], maar hij nog minder (vrouw, Caraïbische Amsterdammer).

Sommige jongeren beamen dit in de focusgroepen. Ze geven aan dat politiek in hun omgeving niet leeft. Er wordt thuis of in hun vriendenkring bijna nooit over gesproken. Ze weten vaak niet wat naasten stemmen of hoe naasten over bepaalde maatschappelijke thema's denken. In sommige gevallen weten jongeren wel wat mensen in hun omgeving denken over een bepaald onderwerp, maar dat kan dan juist een reden zijn om niet over politiek te praten. Zo vertelt een jongen (praktisch opgeleid) dat in zijn familie verschillende familieleden anders denken over bijvoorbeeld coronamaatregelen dan hijzelf, daarom worden gesprekken over zulke politiek gevoelige thema's vermeden.

Jongere 2: Bijna niemand [in mijn familie] heeft het over de politiek ofzo. Het gaat meestal gelijk over series en films.

Jongere 3: Ja.. games, andere dingen. Maar over politiek wordt bijna niet over gesproken.

Interviewer: En waarom denken jullie dat er niet over gesproken wordt?

Jongere 3: Ja, ik denk gewoon dat... Ja, we zijn ook een soort van familie [de jongeren leggen uit dat ze achterneven van elkaar zijn], want zijn neef is mijn neef en ik denk dat in onze familie de interesse daar niet ligt.

Jongere 2: Ik denk dat iedereen zijn mening een beetje voor zich houdt en niet heel anders over politiek denkt. Het zou misschien daaraan kunnen liggen.

Interviewer: Dus dat mensen ook niet durven te vertellen wat ze vinden, of..?

Jongere 2: Ja, misschien dat... dat dan de hele rest het er niet mee eens is. Dat zou heel goed kunnen.

Jongeren gaan verschillend om met politiek. Sommige jongeren zijn veel meer politiek geëngageerd dan anderen. Een respondent vertelt over haar kinderen. Waar de ene zoon niet geïnteresseerd is en zich richt op andere zaken, is de andere zoon juist veel meer politiek geëngageerd op jonge leeftijd.

Ik denk dat het ook iets is van de laatste jaren. Ik heb een zoon van vijftientig, die is helemaal niet bezig met politiek, het boeit hem ook echt niet, maar ik heb er ook eentje van vijftien die is juist echt bezig met vragen stellen en een mening geven. Die durft echt voor zichzelf op te komen. Hij durft ook echt de confrontatie aan te gaan op school over gevoelige onderwerpen zoals slavernij. [...] Dat zou zijn broer van vijftientig nooit gedaan hebben op die leeftijd. Misschien omdat ze ook anders opgevoed werden vroeger. Je had het niet over bepaalde dingen en ik denk de kinderen van deze leeftijd, de tieners nu, die zijn wat mondiger en die gaan er echt tegenin (vrouw, praktisch opleidingsniveau, Caraïbische migratieachtergrond).

1.4 Behoeftte aan digitale informatievoorziening

Verschillende respondenten geven aan dat zij informatie in de periode voor verkiezingen voornamelijk via social media mee krijgen. Een MBO-student (man) legt uit dat hij de benodigde informatie over de verkiezingen geheel online ontvangt:

Eigenlijk ontvang ik al het nieuws dat ik lees gewoon online, via advertenties op mijn telefoon. Dat blijft ook het meest in mijn hoofd hangen.

Een medestudent (eveneens man) valt hem bij:

Ik denk dat de meeste jongeren echt gehecht zijn aan hun telefoon en veel online dingen doen. Dus als je ze wilt bereiken dan moet je dat via de telefoon doen. Of misschien een persoonlijk email. Dat zou ook wel kunnen helpen om sommige jongeren te bereiken. Maar eigenlijk vooral online.

Een scholier (vrouw, praktisch opgeleid) die weinig interesse heeft in politiek moet lang nadenken over de vraag op welke manier zij dan nog het liefst geïnformeerd zou willen worden over wat er speelt in de Amsterdamse politiek.

Ik denk dat ik filmpjes op het internet nog de beste manier vind om informatie over politiek te krijgen. Dat iemand uitlegt hoe de politiek werkt. Of misschien op school. Maar ik weet het eigenlijk niet zo goed, maar het liefst online.

1.5 Taalbeheersing

Tijdens de focusgroepgesprekken met niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden ging het vaak over taalbeheersing. Dit blijkt voor hen het belangrijkste obstakel om onderdeel te zijn van de Amsterdamse politiek. Het grootste deel van deze respondenten is als internationale student of expat in Amsterdam, maar sommige Nederlanders met een migratieachtergrond geven ook aan een taalbarrière te ervaren. Een Roemeense Amsterdammer (vrouw en theoretisch opgeleid) viel het op dat het niet spreken van Nederlands in haar leven in Amsterdam eigenlijk nooit een echt probleem is, behalve waar het de politiek betreft.

Wat ontbreekt, ook al zeggen ze dat je [in Amsterdam] geen Nederlands hoeft te spreken, je kunt een eigen bedrijf hebben, je kunt succesvol zijn, je kunt stemmen... is de juiste informatie in het Engels om een weloverwogen besluit te nemen. Dus het politieke systeem is eigenlijk halverwege. [...] Maar ik vind of je geeft me het recht om echt mee te doen en je geeft mij alle informatie die daarvoor nodig is of je laat me gewoon niet stemmen. Weet je, het kan niet grijs zijn in de politiek. Het moet zwart of wit zijn.³⁸

Een Amerikaanse Amsterdammer (man, theoretisch opgeleid) herkent dat gevoel. Voor hem begint politieke participatie bij informatie en kennis nemen van het systeem om er vervolgens onderdeel van uit te kunnen maken. Hij noemt het 'jouw opleiding' in het politieke systeem, maar daarvoor moet je wel de taal spreken of het systeem moet jouw taal spreken:

Als je de [Nederlandse] taal niet spreekt dan word je als het ware niet opgeleid in de lokale politiek. De taal ervaar ik als een hoge drempel. Ik spreek niet echt Nederlands en vooral lang niet in die mate dat ik het nieuws in Nederland kan volgen. Ik heb ook het gevoel dat ik in mijn bubbel leef. Nieuws over politieke beslissingen op het lokale niveau komen mijn bubbel niet binnen. Als ik dat vergelijk met mijn leven in de Verenigde Staten. Daar kon ik nergens naar toe zonder gebombardeerd te worden met politiek. En dat mag dan zo zijn voor Nederlanders in Nederland, maar dat is niet zo voor buitenlanders in Nederland.³⁹

De niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden geven echter aan dat het niet alleen een kwestie is van informatievoorziening vanuit de politiek. Zij begeven zich ook in andere netwerken, 'Sociale bubbels' zoals de Amerikaanse Amsterdammer hierboven dat noemt, waar informatie over de Amsterdamse politiek op geen enkele manier binnendringt. Een Spaanse student (man theoretisch opgeleid) legt als volgt uit wat daar volgens hem de gevolgen van zijn:

Toen ik nog in Madrid woonde, was ik super betrokken bij de lokale politiek. Ik heb het gevoel, dat lokale politiek heel erg draait om netwerken, mensen hebben met wie je erover kunt praten. Niet zozeer dat je erover leest, want soms is het niet zo interessant. Zoals lezen of we ergens in de stad een nieuwe weg gaan aanleggen of niet is niet super interessant, maar er met iemand over praten kan wel heel interessant zijn. Dus als je geen Nederlands spreekt, heb je daar geen toegang toe. En

³⁸ Vertaald uit het Engels.

³⁹ Vertaald uit het Engels.

dat was voor mij de essentie van lokale politiek, erover kunnen praten met mijn familie en mijn vrienden, willekeurige mensen op straat in mijn buurt. En nu kan ik dat niet.⁴⁰

Een Oostenrijkse student (vrouw, theoretisch opgeleid) wijst op het feit dat veel niet-Nederlandstalige Amsterdammers slechts een paar jaar in de stad blijven wonen en vervolgens vertrekken. Dat deze groep politiek niet participeert omdat ze de taal niet spreken, is volgens haar geen probleem. Het wordt pas een probleem als men langdurig in Amsterdam woont zonder de Nederlandse taal te leren spreken.

Als mensen die hier willen blijven en hier permanent willen wonen, bijvoorbeeld niet stemmen en zich niet verbonden voelen met de taal en zo, denk ik dat dat het een probleem is. Als het mensen zijn die hier maar tijdelijk zijn, is dat niet fijn, maar het is ook niet erg, maar als mensen die eigenlijk hun hele leven in Nederland gevestigd zijn niet het gevoel hebben dat ze mee kunnen doen, dan is dat een probleem.⁴¹

Het is duidelijk dat Amsterdam als multiculturele internationale stad genoeg mogelijkheden geeft voor niet-Nederlandstaligen om Engels te spreken en geen Nederlands te leren en dat dit vooral voor het politieke domein een negatief effect lijkt te hebben. Een Spaanse student (man, theoretisch opgeleid) vergelijkt de Amsterdamse situatie met een klein stadje in Zuid-Duitsland waar hij vroeger woonde.

Daar waren bijna geen mensen die Engels spraken, dus ik moest Duits spreken, ook al was ik het net aan het leren, ik moest het proberen. En ik moest in het Duits communiceren met mensen in de bus, in winkels, overal. En er was geen manier om geen deel uit te maken van de Duitse gemeenschap. Hier is het veel gemakkelijker om dat te vermijden. Ik voel me hier in Amsterdam onderdeel van de internationale gemeenschap. Het zorgt ervoor dat ik me verbonden voel met de stad, maar het is niet zozeer met de Nederlandse of Amsterdamse politiek.⁴²

Een Italiaanse student (man, theoretisch opgeleid) vat het dilemma van veel niet-Nederlandstaligen die in principe wel politiek geïnteresseerd zijn als volgt samen:

Engels spreken is een voorrecht. Je kunt niet verwachten dat mensen in een plaatselijk debat het gesprek in het Engels voeren, alleen maar omdat er een paar niet-Nederlandstaligen aanwezig zijn.

De kennis van de Amsterdamse politiek blijkt bij veel niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden ook minimaal. Een Ierse student (man, theoretisch opgeleid) die heeft gestemd en daarvoor ook intensief op zoek is geweest naar informatie over partijen en standpunten, geeft aan eigenlijk niet eens precies te weten wat de verkiezingsuitslag was.

Ik heb geprobeerd de resultaten van de gemeenteverkiezingen te bekijken, maar dat lukte niet. En ik heb een vriend gevraagd of de partij waar ik op gestemd had heeft gewonnen. Maar verder ging mijn interesse niet. Ik heb verder geen idee wat er gaande is [in de huidige Amsterdamse politieke discussies].

Een Amerikaanse Amsterdammer (man, theoretisch opleidingsniveau) geeft aan dat hij veel met vrienden over politiek praat, maar niet over de Amsterdamse politiek. Hij heeft geen idee wie de gemeenteraadsverkiezingen heeft gewonnen.

⁴⁰ Vertaald uit het Engels.

⁴¹ Vertaald uit het Engels.

⁴² Vertaald uit het Engels.

Ik praat met vrienden veel over politiek, maar ik heb geen idee wat er in Nederland gebeurt - af en toe hoor ik over een gewelddadige misdaad die in Amsterdam is gepleegd en realiseer ik me dat ik niet weet wat er gebeurt in Amsterdam. Amsterdam zou een heel gewelddadige stad kunnen zijn en ik heb geen idee, want ik ben gewoon niet op de hoogte.

Een Spaanse student geeft aan dat er veel praktische informatie is. Dit is echter voor hem niet het belangrijkste om politiek te participeren:

Want de belangrijkste vraag is: op wie stem ik, waarop stem ik, wat is hun politieke agenda? Het is niet het proces zelf, want dat is eenvoudig. Je gaat er gewoon heen, laat je ID en stempas zien en je kiest. Het is heel laagdrempelig voor niet-Nederlandstaligen om in Amsterdam te stemmen, maar het gaat erom wie ik kies, daar heb ik informatie over nodig.

Reden 2: Niet gezien worden door de lokale politiek en geen relatie voelen met de stad

Veel respondenten die we hebben gesproken voelen zich op verschillende manieren en door verschillende redenen geen volwaardig onderdeel van de lokale democratie. Het onderstaande citaat van een praktisch opgeleide en arbeidsongeschikte vrouw is illustratief voor het sentiment dat de lokale politiek hen niet ziet en hun belangen niet vertegenwoordigt. Politici luisteren niet naar mensen zoals zij.

Ik stem al heel lang niet meer. Naar de echte Amsterdammer, die hier vandaan komt, wordt helemaal niet geluisterd. Voor deze groep wordt niks gedaan. Ik vind persoonlijk dat het gevoerde er voor gezorgd heeft dat de meeste Amsterdammers de stad uit zijn gedreven. Er wordt van alles voor gebouwd, maar die woningen zijn voor de normale, gewone Amsterdammer – Jantje Modaal – niet meer betaalbaar. Er wordt van alles gedaan, maar Amsterdam wordt eigenlijk één grote yuppen-stad. En dan heb je nog wel de verpauperde wijken. Die knappen ze op en dan is het ook onbetaalbaar voor de oorspronkelijke bewoners. Ik heb niet het gevoel dat de politiek zich zorgen [maakt over mensen zoals ik]. Daarom stem ik al jaren niet meer. Er wordt niet naar me geluisterd of tenminste er wordt niet naar de Amsterdammer geluisterd wordt (vrouw, praktisch opleidingsniveau, zonder migratieachtergrond).

In verschillende focusgroepgesprekken wordt duidelijk dat sommige (Nederlandstalige) respondenten een sterke binding met hun buurt voelen. Hun sociale netwerk is vaak buurtgebonden en men maakt zich zorgen over de veranderingen die plaats vinden op buurtniveau. Veel respondenten, zoals in het citaat hierboven, benoemen dat ze het gevoel hebben dat er steeds minder ruimte is voor bewoners met minder geld. De lokale politiek pakt ongelijkheid en armoede onvoldoende aan en heeft te weinig oog voor de alledaagse uitdagingen van 'gewone' Amsterdammers. Dit sentiment leeft bij verschillende doelgroepen, en gaat vaak samen met zorgen over gentrificatie: het opwaarderen van oude volkswijken waardoor die voor meer kapitaalkrachtige bewoners interessanter worden, terwijl de oorspronkelijke inwoners vaak het gevoel hebben dat met hun behoeften minder rekening wordt gehouden en dat er nog weinig voorzieningen zijn in hun wijk waar ze zich welkom voelen en die aansluiten bij hun wensen. Er worden voorbeelden genoemd zoals een behoefte aan een betaalbare ponyclub voor kinderen uit gezinnen met een laag inkomen, of een eigen betaalbare ruimte om samen te komen voor zelforganisaties van mensen met een migratieachtergrond. Zowel oudere als jongere respondenten geven aan dat ze hun eigen buurt niet meer herkennen. Een oudere vrouwelijk respondent (praktisch opgeleid en zonder

migratieachtergrond) vertelt dat er de afgelopen jaren veel nieuwe jonge kapitaalkrachtige mensen in haar buurt zijn komen wonen:

Prima, maar voor de buurtbewoners is het niet meer wat we hadden, niet meer ons-kent-ons, niet meer buuf-is-buuf. Huisfeesten tot midden in de nacht. De dealers voor je deur. En het blijft maar doorgaan en elk pand wat er vrijkomt wordt opgekocht door een instantie en daar worden ze met zijn tienden ingegooid. Ik heb dus een beneden woninkje 13 jaar geleden kunnen kopen en naast mij wonen er 10 in één pand en daar om de hoek wonen er ook weer in één pand en daar tegenover. Ik ken mijn buurt niet meer. Ik ken mijn burens niet meer (vrouw, praktisch opleidingsniveau zonder migratieachtergrond).

Ze heeft het gevoel dat de lokale politiek niet voor haar belangen opkomt en dat er weinig is dat ze kan doen om deze veranderingen tegen te gaan. Het lijkt voor haar en andere respondenten alsof bewoners met een hogere sociaaleconomische status betere routes weten te vinden om voor hun belangen op te komen, en dat de politiek meer geneigd is naar deze bewoners te luisteren.

Je stem gaat verloren. Ze doen niks voor ons, maar als jij nieuw bent en je komt met een zak geld dan zijn er mogelijkheden en dan gebeuren er dingen.

Zij en andere oudere respondenten geven aan dat ze wel terug moeten vallen op hun eigen informele sociale netwerk in de buurt omdat de overheid niet langer garant staat voor basisvoorzieningen zoals betaalbare huisvesting, of hulp bij het betalen van torenhoge energierekeningen. Je helpt elkaar, zoals dat vroeger ook ging in Amsterdam, zegt een van de respondenten. Dat wordt extra belangrijk wanneer je je door de overheid in de steek gelaten voelt. Een oudere mannelijke respondent uit Zuidoost vertelt dat de mensen in zijn buurt ook weinig verwachtingen hebben van de lokale politiek. Men voelt zich wel sterk verbonden met elkaar in de buurt en probeert zelf de meest urgente problemen op te pakken zonder daar de overheid bij te betrekken:

Als je [bij ons in de buurt] een persoonlijk probleem hebt [hij doelt hier vooral op armoede], verwacht je niet dat de overheid of de politiek het voor je oplost. En wanneer mensen de... veel druk hebben, vooral financiële problemen en alles, hebben ze zelfs geen interesse om naar het stembureau te gaan om te stemmen. Omdat hun geest ergens ver weg is. [...] Men sluit zich als het ware af van de politiek en de rest van de samenleving als men problemen heeft. Maar het zijn eigenlijk politieke problemen (man, praktisch opgeleid).

Maar ook jonge Amsterdammers noemen veranderingen in hun buurt als voorbeeld van het gevoel dat ze niet gezien worden en er niet voor hen gezorgd wordt. Zij worstelen bijvoorbeeld met een veranderende leefomgeving vol chique nieuwbouw waarin zij het gevoel hebben dat er niet voor hen gebouwd wordt, en het voor hen financieel niet mogelijk zal zijn om in hun geboortestad een betaalbare zelfstandige woning te betrekken. Deze respondenten hebben daarbij vaak het gevoel dat het weinig zin heeft om te stemmen, dat verandert toch niks aan de situatie. Dat wil overigens niet zeggen dat men zich niet wil inzetten voor de buurt. Een MBO-student (man) merkt hierover het volgende op:

Of ik heb gestemd? Nee. Waarom niet? Daar heb ik niet echt een reden voor, maar ik zie de kracht niet van mijn stem. Dus ik doe het liever anders: in mijn omgeving, waar ik kan bijdragen, draag ik bij, waar ik in de maatschappij kan bijdragen, draag ik bij.

Als men zich dan toch richt op de lokale overheid dan blijkt vaak volgens een andere respondent dat men daar niet veel van moet verwachten. Politici zouden aangeven dat zij niet veel kunnen doen aan structurele problemen zoals armoede, slechte onderwijskwaliteit of discriminatie:

Dan zeggen politici: 'Nee, dat soort problemen moeten opgelost worden op een hoger niveau, het is een probleem op nationaal niveau'. Het resultaat is dat ons probleem onaangeroerd blijft. [...] Dat frustriert ons, want wij hebben hier in Amsterdam Zuidoost gestemd, en we verwachten dat ons problemen hier worden aangepakt. We hebben het gevoel dat we het allemaal zelf moeten oplossen (man, Ghanese migratieachtergrond).

Een vrouwelijk respondent uit Nieuw-West (praktisch opgeleid, Marokkaanse migratieachtergrond) komt met andere voorbeelden die zij in haar omgeving ziet gebeuren en waar de mensen ook weinig van de lokale overheid hoeven te verwachten:

De gemeente zegt tegen alleenstaande moeders in deze buurt: 'Nee, je krijgt geen [volledige] uitkering, je hebt kinderen thuis, dus de kinderen moeten meebetalen.' Maar de kinderen, ze kunnen niet meebetalen. Ze hebben weinig. Dus wat gaat de moeder doen? Ze gaat van alles bedenken om ergens extra inkomen te vinden, want ze krijgt geen subsidie ze, geen huurtoeslag, ze krijgt niks! En de kinderen blijven thuis. Ik zei tegen haar: waarom? De kinderen moet gewoon weg. Ze zei: "maar waar moeten ze naar toe? Ik moet hen eten geven en [een] dak [boven hun hoofd]. Anders krijg ik problemen van de overheid." (vrouw, praktisch opleidingsniveau, Marokkaanse migratieachtergrond).

Andere respondenten (in onderstaande gevallen praktisch opgeleiden) noemen specifieke politieke thema's waarin zij zichzelf of hun kinderen achtergesteld voelen, vooral op het nationale niveau, waardoor zij zich op lokaal niveau minder verbonden voelen met de politiek. Ze noemen bijvoorbeeld een gebrek aan gelijke kansen voor de jeugd, schuldenproblematiek, hoge studiekosten, of ontoegankelijke procedures rond toeslagen.

Wat mij ook heel erg stoort is dat er in Nederland vreselijk veel armoede is en vluchtelingen die komen het land in en die worden met alles geholpen. Maar wanneer krijgen onze kinderen de kans om gewoon een leuk huis te krijgen of wat dan ook. Andere mensen komen ons land in en die hebben het voor elkaar, maar onze kinderen die moeten gewoon dertig jaar wachten voordat ze eindelijk aan de beurt komen (vrouw, praktisch opleidingsniveau, Marokkaanse migratieachtergrond).

Het gevoel dat lokale politici toch niks voor bewoners in een achtergestelde positie zullen doen wordt nog versterkt door het idee dat politici en beleidsmakers die belangrijke beslissingen nemen zelf geen ervaring hebben met de uitdagingen die de respondenten benoemen. Zij hebben een heel andere belevingswereld en kunnen niet vanuit ervaring met uitsluiting en ongelijkheid praten, waardoor respondenten zich minder vertegenwoordigd voelen door politici. Politieke beslissingen worden niet gemaakt op basis van gedeelde ervaringen.

Dus, ik heb het nou gelukkig allemaal goed kunnen regelen [schuldenproblematiek], maar [als het gaat om] politici die op mij lijken; meer van, iedereen roept maar van: "Ja, we kunnen ons inleven. Hoe zullen die mensen zich wel niet voelen". Dat weten ze niet. Ik zit te huilen op de grond dat mijn gas en licht volgende week wordt afgesloten en zij weten niet hoe dat is en voelt (vrouw praktisch opleidingsniveau zonder migratieachtergrond).

Daarnaast missen sommige respondenten daadkracht bij politici om besluiten te nemen op onderwerpen die hen aan het hart gaan, zoals in relatie tot discriminatie en racisme. Een aantal

respondenten noemt ook het gebrek aan inlevingsvermogen van politici, ze hebben het gevoel dat politici onvoldoende empathisch zijn om hun ervaringen te kunnen begrijpen. Respondenten roepen lokale politici en ambtenaren op zich meer te mengen in de achtergestelde wijken waar de problemen het grootst zijn.

Je moet meer kunnen dan alleen maar een beetje smerig spelletjes spelen in de politiek. Je moet je kunnen inleven, je moet weten wat er in de bevolking speelt. Ga bij scholen langs, praat met mensen, praat daarmee. Ik snap dat als je niet uit zo'n wereld komt dat je het niet altijd weet hoe het werkt. Maar je moet deze mensen leren kennen als je ze wil helpen, je moet hun 'struggles' leren kennen. Je hoeft niet altijd in dezelfde wijk te wonen waar ik woon, maar je moet het wel leren kennen (man, Caraïbische migratieachtergrond).

Respondenten die in achtergestelde wijken wonen, zijn vaak teleurgesteld in wat de politiek voor hun wijk heeft gedaan in de afgelopen jaren. Ze ervaren dat er veel beloftes zijn gedaan die niet zijn waargemaakt en dat politici in campagnetijd langs komen om stemmen te winnen maar daarna niet meer omkijken naar de wijk en ook niet terugkoppelen wat er van al alle plannen terecht is gekomen. Dat versterkt het gevoel bij bewoners van deze wijken dat ze niet gezien worden. Het gevoel leeft bij verschillende respondenten dat er in het gemeentehuis over hun hoofd heen beslissingen worden genomen door mensen die geen inzicht hebben in de leefomstandigheden in hun wijk leeft bij verschillende respondenten. Ze zouden willen dat politici en beleidsmakers zich directer betrokken zouden tonen bij hun leefomgeving. Een vrouw met een Marokkaanse migratieachtergrond uit Nieuw-West begon een zelforganisatie en zegt hierover:

le-de-reen weet het beter voor mij. Niemand kent mij, iedereen weet hoe ik moet leven, hoe ik me moet aanpassen, hoe ik moet integreren, iedereen weet het voor mij; zwarte, witte, blanke, niet-blank iedereen weet het beter, maar ken jij mij, niemand kent mij, niemand weet hoe ik leef. En door die woede is mijn organisatie tot stand gekomen. Dus ik zeg tegen alle politici en ambtenaren: kom uit die stoel, ga even langs, ga kijken, wat is er nodig, ga kijken met wie je te maken hebt, ga daar niet zitten en beleid maken (vrouw, praktisch opleidingsniveau, Marokkaanse migratieachtergrond).

2.1 Ik ben geen onderdeel van de lokale politiek

Amsterdammers met een niet-Nederlandse achtergrond voelen zich ook vaak niet gezien door de lokale politiek maar hebben hier verschillende redenen voor. Onder deze internationals speelt dat zij soms maar voor een korte periode in Amsterdam wonen. Ze leven in een bubbel met andere internationals en hebben de tijd of ruimte nog niet gehad om zich echt Amsterdamer te gaan voelen. Een vrouw met een Roemeense migratieachtergrond verwoordt dit als volgt:

Ik denk dat het in mijn geval een combinatie is van factoren [waarom ik niet gestemd heb]. Ik vond het teveel gedoe om op zoek te gaan naar de informatie en mijn tijd is beperkt. Daarnaast leef ik in een Engelstalige bubbel. Ik ben me daar van bewust en weet dat de politiek mij rechtstreeks raakt, omdat ik hier werk, ik hier belasting betaal. Maar ik denk dat een deel van mij zich nog steeds niet volledig geïntegreerd voelt [in Amsterdam]. En, ik zoek naar het juiste woord om het te beschrijven, ik heb soms wel het gevoel dat ik deel uitmaak [van de stad], maar ik heb ook het gevoel dat ik in mijn eigen bubbel leef.⁴³

Een Spaanse student (man, theoretisch opgeleid) geeft een soortgelijk antwoord. Hij benoemt eerst de praktische bezwaren waarom hij niet gestemd heeft, maar komt vervolgens tot de conclusie dat

⁴³ Vertaald uit het Engels.

hij misschien niet voor altijd in Amsterdam zal blijven wonen en voelde daardoor de connectie met de stad minder en dat verminderde de urgentie om politiek te participeren.

Ik denk dat het voor dat heel specifieke geval zo iets was als: ik was bezig met mijn dag en toen deed ik het gewoon niet. Ik was aan het werk, en toen dacht ik dat ik het 's middags zou doen en toen raakte ik verstrikt in andere dingen. En ik denk dat ik me toen ook... een beetje losgekoppeld van de stad begin te voelen, want ik had ook het gevoel dat mijn tijd hier ten einde liep [laatste jaar studie] en ik denk dat deel van mij dacht: 'Ik weet niet of ik op dit moment zo veel deel uitmaak van de stad.'⁴⁴

Dus waar sommige respondenten met een sterke binding met Amsterdam de connectie missen met de lokale politiek omdat die zich in hun ogen te weinig direct verhoudt tot hun wijk of gemeenschap, missen Amsterdammers met een niet-Nederlandse nationaliteit vaak juist de connectie met de politiek omdat zij minder binding met de stad ervaren.

Reden 3 om niet te stemmen: Wantrouwen en teleurstelling richting politiek

De meeste focusgroepgesprekken geven blijk van weinig vertrouwen in de politiek in zijn algemeenheid. Er wordt zelden specifiek gesproken over de lokale politiek. Soms kennen respondenten de namen van een specifieke (stadsdeel)bestuurder of heeft men het over de burgemeester, maar meestal spreken de respondenten in algemene zin over de politiek. Dit gebeurt ook als gevraagd wordt hun mening te vertalen naar de Amsterdamse context. De politiek bestaat voor respondenten vooral uit politici en bestuurders op landelijk niveau, waar men bovendien ook nog eens weinig vertrouwen in heeft. Dat gebrek aan vertrouwen in de gemeente of lokale politiek komt voort uit het gevoel dat politici hun belangen niet adequaat vertegenwoordigen. Respondenten voelen zich niet serieus genomen door politici. Een MBO-student spreekt zelfs van een schijnwereld waarin hij niet gelooft. Dat wil overigens in zijn geval niet zeggen dat hij niet politiek geëngageerd is. Het betekent wel dat hij bewust niet stemt om op die manier uiting te geven aan zijn ongenoegen over de politiek.

Ik denk, ja. Kijk, ik zie het ook een beetje als schijn eigenlijk. Dat ze wel gevoel willen afgeven, zo van "we horen jullie. We zijn er voor jullie", maar uiteindelijk weet ik wel diep van binnen: alleen jij kan eigenlijk verandering brengen aan je leven [buiten de politiek]. Zo zie ik het.

Een andere student (man) uit hetzelfde gesprek beaamt dit. Deze geeft aan het gevoel te hebben dat een mening uiteindelijk niet opbokst tegen de wil van politici.

Ik denk gewoon zo van: "Ja, je kan het wel doen. Je kan wel vertrouwen hebben in de politiek, maar uiteindelijk hoe je het draait of keert, gaat het toch hoe zij het willen". Zij willen het zo en jouw mening boeit eigenlijk niet, of jouw mening boeit wel, maar dan weten ze "oké, zo pakken we het later toch aan".

Meerdere respondenten benoemen in de focusgroepen dat ze zich zorgen maken over hun eigen maatschappelijk positie. Ze hebben moeite met huisvesting, hebben financiële problemen of hebben de coronamaatregelen als disproportioneel ervaren. Ze maken zich zorgen over de toekomst van hun kinderen en over hoe zij huisvesting en onderwijs moeten betalen. Ze laten merken dat ze op

⁴⁴ Vertaald uit het Engels.

zoek zijn naar verklaringen voor wat zij in hun omgeving zien gebeuren. Een vrouw (praktisch opgeleid met Marokkaanse migratieachtergrond):

Veel van onze jongens gaan stemmen, ze betalen belasting, maar ze [de politiek] geven huizen aan Oekraïners. Altijd geven ze voorrang aan mensen van buiten. Nederland heeft heel veel mensen naar binnen gehaald om alleen haar naam mooi te maken. Maar niemand denkt aan de bevolking. [...] Het gevoel is er dat dat niet meer uitmaak. Het is misschien een verkeerde beredenering, maar dat is zo. Dat gevoel hebben we allemaal.

Interviewer: Maar voorheen hadden jullie dus wel het gevoel dat jullie stem uitmaakte? Als ik het goed begrijp? Of voorheen eigenlijk ook niet zo?

De vrouw: Het was altijd al zo. Maar nu wordt het erger. Maar nu alles is duurder, alles is minder. Alles is dit, dan heb je helemaal geen zin meer [om politiek te participeren].

3.1 Gevolgen van de coronapandemie

De coronapandemie wordt vaak genoemd als gebeurtenis met grote impact op de levens van verschillende groepen respondenten. Ondanks dat de meest stringente beslissingen in de pandemie niet op lokaal niveau werden genomen, wordt de gehele politiek hier door respondenten op afgerekend. Een vrouwelijk respondent (praktisch opgeleid met Marokkaanse migratieachtergrond) laat het volgende weten:

Ik heb ook niet gestemd voor de Tweede Kamer. Vroeger stemde ik wel, maar mijn vertrouwen in de politiek ben ik verloren. Dat is het eigenlijk. Heeft ook te maken met corona en hoe de politiek in Nederland dat heeft opgepakt.

In een andere focusgroep laten verschillende respondenten weten dat de corona pandemie hen allemaal erg geraakt heeft. Stemmen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen had daardoor minder prioriteit:

Ik heb er vooral niet echt zoveel zin in [om te stemmen toen we uit de pandemie kwamen]. En ik denk dan dat één persoon echt niet zoveel invloed heeft [dus ze kunnen zijn stem wel missen]. Het is niet zo urgent. (man, praktisch opleidingsniveau).

Twee jongeren noemen de invloed van de coronapandemie als negatieve politieke ervaring. Van de een op andere dag zaten zij thuis en verloren zij hun veilige haven of uitlaatklep in de vorm van bijvoorbeeld sport. Ook voor deze jongeren telt mee dat ze de maatregelen als disproportioneel ervoeren. Zij werden er toch niet ziek van? Waarom mochten zij dan niet meer sporten? Een jonge man vertelt:

Ja, dat was dus tijdens corona en de lockdown enz., met voetballen. Ineens werd het hele seizoen, voetbalseizoen, gestopt en we mochten niet meer voetballen... En dat was dus heel erg negatief. De competitie werd gestopt, de trainingen ook. Je zat gewoon thuis. Er werd op een gegeven moment ook een avondklok ingesteld, dat je op een bepaalde tijd thuis moest zijn. Ik weet nog wel dat op een gegeven moment wel weer de trainingen door gingen, toen was ik wel weer wat blijer, maar die werden wel in de middag gehouden vanwege de avondklok in de avond. Dat was echt twee jaar geleden, ik was toen vijftien. Het haalde al de lol in het voetbal eruit, want het duurde ook erg lang. En niet alleen ik had er last van ook echt al mijn teamgenoten, vrienden, klasgenoten en sommigen gingen dan ook gewoon van voetbal af, die zijn er gewoon mee gestopt na dat jaartje. Ja dat eigenlijk en dat vanwege corona (man, theoretisch opleidingsniveau).

3.2 Teleurstelling in de politiek

Het valt op dat meerdere Amsterdammers met een migratieachtergrond (eerste en tweede generatie) aangeven dat er een periode was, dat ze wel stemden of dat overwogen. Ze hebben een lange geschiedenis met de Nederlandse politiek en hebben in die periode verschillende niveaus van politieke betrokkenheid gevoeld. Een Nederlandse man van Ghanese afkomst vertelt over zijn afgenomen interesse in de politiek. Sinds de representatie van mensen uit de Ghanese gemeenschap afnam, nam in zijn ogen ook de politieke interesse in de Ghanese gemeenschap af.

Ik stemde vroeger, maar dit jaar had ik niet zoveel interesse om te gaan stemmen. Vroeger, rond 2000, interesseerde het me meer. Er gingen toen veel Ghanezen de politiek in [stadsdeel Zuidoost] en sommigen van hen kregen een vaste baan in de gemeente. Dus het bracht bewustzijn bij Ghanezen, bijvoorbeeld bij mij en andere mensen, die dachten dat we een verschil konden maken. We raakten op die manier betrokken bij de politiek. Dat wekte interesse. Je hoorde Ghanezen onderling tegen elkaar zeggen: 'onze broeders of zusters werken bij de gemeente.' Deze bestuurders en ambtenaren konden het verschil maken. Tijdens verkiezingstijd konden zij aan de gemeenschap vertellen dat het belangrijk was om te gaan stemmen. En ze konden laten zien dat die stemmen het verschil maakten en dat het invloed had op de politieke beslissingen [in stadsdeel Zuidoost]. Maar dat is nu niet meer zo. Dan zie je dat de politieke interesse onder Ghanese Amsterdammers vermindert.⁴⁵

Politieke vertegenwoordiging is echter niet doorslaggevend voor de respondenten. In een focusgroep vertellen vrouwen met een Marokkaanse migratieachtergrond dat politieke vertegenwoordiging ook tot teleurstelling kan leiden. Ze geven aan dat hun gemeenschap politici met een Marokkaanse migratieachtergrond ondersteund heeft toen die politiek actief werden. Nu die politici het 'gemaakt' hebben, kijken ze niet meer naar hun gemeenschap om. Gedane beloftes zijn niet nagekomen en de vrouwen zitten nog steeds in dezelfde situatie. De teleurstelling onder de vrouwen is groot. Even hadden ze de hoop dat er dingen zouden veranderen. Dit gebeurde echter niet.

Maar je weet toch, [naam politicus] was bestuurder en wij hebben echt ons best gedaan. We hebben ons voor hem ingezet en de hele gemeenschap opgeroepen te gaan stemmen. [...]. Je ziet ze [politici] altijd voor de verkiezingen en daarna verdwijnen ze. [...] Wij krijgen dus de vraag [vanuit de gemeenschap]: 'Ja, waar zijn ze dan?' En als je die vrouwen [Marokkaanse vrouwen] stimuleert te gaan stemmen en dan krijg ik ook de vraag: 'wat doen ze dan?' Ze [politici] doen toch maar wat ze willen en je krijgt geen gehoor eigenlijk... Als ik mag praten voor veel vrouwen die ik gesproken heb, iedereen is een beetje afgeknapt [op de lokale politiek]. We hebben onze best gedaan. We hebben op meer gehoopt en achteraf krijg je een schop na (vrouw, praktisch opleidingsniveau, Marokkaanse migratieachtergrond).

Samenvattend kunnen we stellen dat bij alle kiezersgroepen de redenen voor het niet-stemmen met elkaar verbonden zijn. Men praat weinig over politiek, omdat men er geen interesse in heeft. Men heeft er geen interesse in, omdat men zich niet bij de politiek betrokken voelt. En men voelt zich niet betrokken bij de politiek, omdat men het gevoel heeft dat de politiek niet naar hen luistert en hen in

⁴⁵ Vertaald uit het Engels.

de steek laat. Dat gevoel zorgt er weer voor dat men zich distantieert van de politiek en er zo min mogelijk mee bezig is of over praat.

De specifieke redenen waarom specifieke kiezersgroepen zich niet met de politiek verbonden voelen en waarom ze het gevoel hebben relevante informatie te missen verschillen per groep. Niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden geven aan in hun eigen Engelstalige bubbel te leven waar Nederlandstalige informatie niet doordringt. Deze groep voelt zich prettig in Amsterdam, maar heeft geen sterke band met de lokale politiek, voor een belangrijk deel omdat ze niet zeker weten of ze hier lang zullen blijven. Andere kiezersgroepen voelen juist een sterke band met hun buurt en de stad, maar zijn teleurgesteld in de lokale politiek die in de afgelopen jaren keuzes heeft gemaakt die er volgens hen voor gezorgd hebben dat hun buurt en leefwereld sterk is veranderd in hun nadeel.

Daarnaast zien we in de gesprekken verschillende voorbeelden van Amsterdammers (vooral, maar niet uitsluitend, woonachtig in ondervertegenwoordigde stadsdelen) die zich door de politiek achtergesteld voelen. Men heeft het gevoel dat politici niet uit hun buurt komen, hun situatie niet begrijpen, beslissingen nemen die in hun nadeel zijn en uiteindelijk niet naar hen luisteren. Ervaren uitsluiting, achterstelling en ongelijke vertegenwoordiging zorgen voor meer wantrouwen en een gebrekkige lokale politieke verbondenheid onder deze kiezersgroepen.

Hoofdstuk 6. Handelingsperspectieven

In dit laatste hoofdstuk bespreken we de handelingsperspectieven voor de gemeente om de opkomst van specifieke groepen kiezers in specifieke delen van de stad in de toekomst te bevorderen. We doen dat aan de hand van (1) de resultaten van dit onderzoek (met waar relevant nog extra specifieke relevante citaten uit de focusgroepgesprekken/interviews); (2) een extra focusgroepgesprek dat we gehouden hebben met ambtenaren van de gemeente Amsterdam verantwoordelijk voor opkomstbevordering; (3) recente relevante rapporten/adviezen over opkomstbevordering, de Raad voor het Openbaar Bestuur en het recente onderzoeksrapport Landelijk Kiezersonderzoek over de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen 2022 in Nederland.

In de bovenstaande hoofdstukken is gebleken dat ons onderzoek, net als het andere onderzoek over lage opkomst bij lokale verkiezingen 2022, laat zien dat de historisch lage opkomst tijdens de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen past in een breder patroon. De opkomst in Amsterdam schommelt sinds 1990 rond de 50% en was de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen iets lager dan eerdere verkiezingen met een lage opkomst (1998 en 2002). Een groter structureel en groeiend probleem, ook benoemd in andere recente onderzoeken, is het feit dat sommige kiezersgroepen (jongeren, praktisch opgeleiden en Amsterdammers met een migratieachtergrond), die voor een deel ook in specifieke delen van de stad wonen, veel minder geneigd zijn te stemmen dan andere groepen (ouderen, theoretisch opgeleiden en Amsterdammers zonder migratieachtergrond).

Deze ontwikkeling leidt tot een steeds grotere participatieve ongelijkheid in de stad, waarbij deze minder actieve groepen (en de buurten/stadsdelen waar ze veelal wonen) politiek minder goed worden vertegenwoordigd in de Amsterdamse gemeenteraad. Hierdoor worden (1) de opvattingen van deze groepen bij belangrijke politieke beslissingen minder meegewogen in de beraadslagingen en beslissingen. Dit zorgt er (2) vervolgens voor dat deze ondervertegenwoordigde groepen vaker het gevoel hebben dat de politiek minder goed naar hen luistert (hiervan zijn vele voorbeelden voorbij gekomen in de focusgroepen), dat (3) de politici die voor hen belangrijke beslissingen nemen niet uit dezelfde buurten als zij komen en dat deze politici veelal andere levenservaring en andere leefwerelden hebben. Deze groepen kiezers geven aan (4) minder vertrouwen te hebben in de lokale politiek, minder verbondenheid te voelen. Dat uit zich onder andere in minder politieke interesse en minder politieke kennis.

Bovenstaande ontwikkeling kan zo leiden tot een vicieuze cirkel met alarmerende consequenties: de opkomst in buurten buiten de ring en boven het IJ zal in de toekomst verder dalen waardoor de participatieve ongelijkheid in de stad alleen maar zal toenemen. De verkiezingsuitslagen zullen dan bij lokale verkiezingen, nog meer dan nu al het geval is, een afspiegeling zijn van Amsterdammers, met meer hulpbronnen en minder daardoor minder afhankelijkheid van de overheid, die in specifieke buurten wonen.

Als de gemeente deze vicieuze cirkel wil doorbreken, is specifieke aandacht en behandeling voor de specifieke positie van deze ondervertegenwoordigde kiezersgroepen noodzakelijk. Het motto 'ongelijk behandelen om gelijkheid te bevorderen' is ook hier van toepassing en de enige manier om de participatieve ongelijkheid te bestrijden. Algemene maatregelen om de opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen te bevorderen zal de participatieve ongelijkheid niet verkleinen, integendeel, deze algemene maatregelen zorgen eerder voor een verdere verhoging van de opkomst onder kiezersgroepen die al een hogere geneigdheid om te stemmen laten zien. Of zoals een ambtenaar opkomstbevordering uitlegt aan de hand van een voorbeeld waarom relevante

informatie over verkiezingen (of de oproep om vooral te gaan stemmen) juist bij kiezersgroepen die minder geneigd te stemmen geen effect heeft:

Als jij een brief krijgt van de gemeente Amsterdam [met de oproep om toch vooral te gaan stemmen], maar 90% van de brieven die je van de gemeente krijgt zijn aanmaningen of belastingenaanslagen, dan ben je al lang gestopt met het openen van dergelijke brieven. En dan ga je ook zeker geen contact opnemen met, of je inzetten voor, de gemeente waar jij alleen maar negatieve associatie mee hebt.

In een recent advies van de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) over het bestrijden van politiek wantrouwen komt men tot dezelfde conclusie onder de titel ‘maak werk van de vertegenwoordiging van ondervertegenwoordigde groepen’. Het rapport stelt:

Sommige groepen staan sterker met het openbaar bestuur in verbinding dan anderen, met ongelijke vertegenwoordiging en representatie tot gevolg. Al met al leidt dit tot een feitelijk en ervaren gebrek aan betrokkenheid van het openbaar bestuur. [...] De Raad ziet dat de ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen burgers grote morele en maatschappelijke kosten met zich meebrengt doordat zij ‘afhaken’. Verschillende groepen burgers in Nederland voelen zich achtergesteld en vinden dat de politiek hen niet hoort. Zij hebben het gevoel dat de overheid ‘macht over’ hen heeft, zonder dat zij daar zelf iets tegenin te brengen hebben. De Raad ziet dat sommige van die groepen de media en politici goed weten te vinden. [...] Het is belangrijk voor de kwaliteit van de Nederlandse democratie dat het perspectief van ondervertegenwoordigde groepen wordt meegenomen in het politieke proces, omdat deze perspectieven noodzakelijk zijn voor het formuleren van het algemeen belang.⁴⁶

Speciale aandacht voor ondervertegenwoordigde groepen is dus nodig om ervoor te zorgen dat hun belangen beter vertegenwoordigd worden in de formele politiek, met als doel het verbeteren van de kwaliteit van de Amsterdamse democratie. Sommige groepen en sommige klachten vragen daarbij voorrang van het lokale bestuur.

Tegelijkertijd moeten we constateren dat doelgroepenbeleid ten aanzien van opkomstbevordering in het verleden tot veel politieke discussies heeft geleid in de Amsterdamse gemeenteraad. Dat heeft te maken met het feit dat bevorderen van de opkomst van specifieke kiezersgroepen direct invloed kan hebben op de verkiezingsuitslag (in dit rapport hebben we ook gezien dat niet-stemmers soms andere standpunten hebben en vergeleken met het gemiddelde op andere partijen zullen stemmen). In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 speelde bijvoorbeeld een hoogoplopende politieke discussie in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen over een campagne gericht op het bevorderen van de opkomst onder Amsterdammers met een migratieachtergrond. Die campagne werd onder druk van D66 en CDA afgelast omdat bepaalde politieke partijen (ten aanzien van die verkiezingen werd vooral gedacht aan de PvdA) specifiek zouden profiteren van een hogere opkomst onder ondervertegenwoordigde groepen.⁴⁷

Bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen merkten ambtenaren opkomstbevordering wederom dat hun campagnes al snel een politieke lading kregen. Een ambtenaar vertelt:

We hebben twee jaar geleden een campagne opgezet waarbij we inhoudelijke thema's aan politieke thema's hadden gekoppeld, omdat we weten dat Amsterdammers met inhoudelijke

⁴⁶ <https://www.raadopenbaarbestuur.nl/documenten/publicaties/2022/11/10/gezag-herwinnen.-over-de-gezagswaardigheid-van-het-openbaar-bestuur>, p. 46.

⁴⁷ <https://www.groene.nl/artikel/stem-voor-je-mensen>.

campagnes eerder geneigd zijn te gaan stemmen [in vergelijking met algemene minder politieke campagnes]. Dat was de ‘Dus ik stem’ campagne: ‘Ik wil veilig over straat kunnen lopen: dus ik stem’; ‘Ik wil schone lucht: dus ik stem’; ‘Ik wil goede leraren: dus ik stem’. Het waren allemaal onderwerpen die je eigenlijk in elk partijprogramma terug zag komen, helemaal abstract gemaakt. Er is geen partij die ertegen is dat je veilig over straat kan lopen. Maar toch was er heel veel gedoe, want ‘veilig over straat lopen’ was eigenlijk een VVD onderwerp, schone lucht, dat is toch meer GroenLinks. Dus werden we teruggefloten. Toen hebben we vorig jaar een campagne gemaakt, en die was erg algemeen en inhoudsloos: ‘een stem voor de toekomst’. [Mijn conclusie is] opkomst bevorderende campagnes worden al heel snel politiek.

Politieke partijen zijn in de aanloop naar verkiezingen vooral bezig met korte termijn strategieën: het behalen van zoveel mogelijk stemmen voor de eigen partij en zo min mogelijk stemmen voor de andere partij. Een andere ambtenaar vertelt hoe die houding het werk van algemene opkomstbevordering kan frustreren:

Ik kan me goed begrijpen als je daar zit als politicus, en verkiesbaar bent, dat je tijdens die verkiezingen zo veel mogelijk mensen wilt hebben die op jou stemmen. En vier jaar later, als je dan nog meedoet, wil ik er nog meer stemmen bij. Dat is waar je je op focust. En dan focus je je niet op zaken die mogelijk over vijftien jaar effect zullen resulteren. Dat is de discrepantie waar binnen wij moeten werken. De politiek wil snel resultaat boeken, ten opzichte van wat wij in de praktijk kunnen bereiken [met opkomstbevordering op lange termijn]. [...] Wij worden een beetje met een onmogelijke opdracht het veld in gestuurd [opkomst bevorderen zonder daarbij politieke thema's te mogen bespreken].

Ons advies ten aanzien van deze partij politieke discussie: als je iets wilt doen aan de participatieve ongelijkheid in de stad dan heb je een ongelijke investering nodig in het betrekken van achtergestelde groepen. Stimuleer hierbij langetermijndenken en breek met de koortsachtige focus van politieke partijen op de korte termijn. Inhoudelijke aandacht voor grotere maatschappelijke vraagstukken die langdurig spelen in de stad maakt de verkiezingen voor bewoners relevanter en kan hen helpen om de benodigde kennis op te doen om hun eigen standpunt te kunnen bepalen.

Respondenten hebben in dit onderzoek aangegeven juist een gebrek aan inhoudelijke kennis over wat er politiek speelt te ervaren, of welke politieke beslissingen hen aangaan, waardoor ze ook minder interesse in de politiek ervaren. Het inspelen op thematische betrokkenheid van verschillende kiezersgroepen in die delen van de stad waar de opkomst het laagst is zou juist kunnen zorgen voor het verkleinen van de participatieve ongelijkheid.

Van Ostaaijen, Jacobs en van Zuydam (2019)⁴⁸ stellen op basis van systematisch literatuuronderzoek dat de belangrijkste factoren die aan de (lage) opkomst ten grondslag liggen (interesse in politiek, kennis van politiek, vertrouwen in politiek en tevredenheid over de politiek), ‘structureel’ zijn. Dat zijn factoren die op korte termijn lastig te beïnvloeden zijn, denk hierbij bijvoorbeeld aan de opleidingsniveau of de leeftijdsamenstelling van de bevolking. Dat geldt ook voor politieke factoren zoals politieke interesse of het vertrouwen in de politiek. Overheden zouden zich alleen met opkomstbevordering moeten bezighouden als ze bereid zijn deze onderliggende redenen van een lage opkomst structureel aan te pakken. Als ze daar niet toe bereid zijn is het beter om helemaal niet te investeren in opkomst bevorderende campagnes.

⁴⁸ van Ostaaijen, J., Jacobs, D., & van Zuydam, S. (2018). De zin en onzin van opkomst (bevordering). *Beleid & Maatschappij*, 46(1), 181-185.

Als je als overheid geen dwang wilt uitoefenen op de opkomst (door bijvoorbeeld een opkomstplicht in te voeren, de enige maatregel waarvan bewezen is dat het op korte termijn iets doet aan zowel lage opkomst als aan participatieve ongelijkheid⁴⁹) zal je dus een structurele en lange termijn aanpak moeten hanteren. Een structurele aanpak die zich richt op de specifieke factoren die er voor zorgen dat stembereidheid onder specifieke kiezersgroepen laag is. Om dit te bereiken moet de gemeente en de lokale politiek de lokale betrokkenheid vergroten vooral onder Amsterdammers die de grootste afstand ervaren met de overheid. Een van de ambtenaren opkomstbevordering verwoordt dat doel als volgt:

De manier hoe ik opkomstbevordering interpreteer is dat dit een langdurig traject is, wat jaren kost, misschien wel generaties. [...] We moeten het daarbij hebben over het functioneren van de democratie. We zien over de hele wereld van alles gebeuren en ook wat er gebeurt als mensen niet stemmen. Dus dat is ook nog een spectrum wat we kunnen meenemen. En wat ik belangrijk vind als ik iets mee geef aan de mensen die wij spreken: wat gebeurt er als onze democratie ter discussie komt te staan? Dat is op een meer macroniveau een aspect wat we moeten meenemen.

Maar hoe doe je dat, de lokale betrokkenheid onder specifieke groepen verhogen in de context van het algemeen functioneren van de lokale democratie? We willen hier direct aansluiten op het 'Plan van aanpak Opkomstbevordering verkiezingen 2021'⁵⁰ waarin vijf specifieke punten worden genoemd die nodig zijn om de opkomst te verbeteren en participatieve ongelijkheid in de stad te bestrijden. Deze vijf punten komen goed overeen met de resultaten van dit onderzoek, met de toevoeging dat hierbij een expliciet doelgroepen benadering nodig is zoals hierboven besproken. We komen op basis van dat plan tot de volgende vijf stappen:

- 1. De relatie tussen politiek, bestuur en kiezers verbeteren;**
- 2. Betere inhoudelijk informatie voor kiezers;**
- 3. Inzet op politieke interesse;**
- 4. Middelen en tijd voor een structurele aanpak;**
- 5. Taakverdeling bij een structurele aanpak: maak gebruik van het bestaande maatschappelijk middenveld.**

We werken hieronder de vijf punten uit op basis van eerdere ideeën die daarbij genoemd worden met voorbeelden, elementen die wij tijdens focusgroepen en interviews opgehaald hebben met daarbij toegevoegd een gedifferentieerde aanpak voor specifieke kiezersgroepen.

Stap 1: De relatie tussen politiek, bestuur en kiezers verbeteren

Uit onze focusgroepen blijkt dat er onder veel Amsterdammers behoefte is aan contact met lokale politici, bestuurders en ambtenaren. Men wil graag dat de politiek 'haar gezicht laat zien' buiten verkiezingen om. Dat geldt ook voor een terugkoppelingen van politici richting kiezers, wat is er gebeurd met de wensen van kiezers na de verkiezingen? Daarnaast gaven respondenten aan dat het belangrijk is, dat zij zich kunnen herkennen in het beleid, dat politici laten zien dat ze begrijpen dat het om de problemen van specifieke Amsterdammers gaat. Juist deze groepen kiezers verlangen

⁴⁹ van Ostaaijen, J., Jacobs, D., & van Zuydam, S. (2018). De zin en onzin van opkomst (bevordering). *Beleid & Maatschappij*, 46(1), 181-185.

⁵⁰<https://amsterdam.raadsinformatie.nl/document/9881233/1/Plan+van+aanpak+opkomstbevordering+verkiezingen+2021>

naar meer inzicht in hun leefwereld van politici die vaak geen gedeelde ervaringen met hen hebben, omdat ze zelf uit een andere sociale context komen.

Politieke partijen worden ook opgeroepen om te investeren in doelgroepen, door met hen in gesprek gaan, vaker contact te zoeken en om ideeën uit te wisselen. Op die manier zouden politici en bestuurders beter weten wat de behoefte is van de doelgroep. Ook zouden partijen bij bijeenkomsten mensen moeten inschakelen die de taal van de doelgroep spreken (letterlijk en/of figuurlijk).

Het landelijk onderzoek 'De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022'⁵¹ komt op basis van gesprekken met niet-stemmers in verschillende gemeenten tot dezelfde conclusie: 'de politiek is aan zet' om de opkomstcijfers bij de gemeenteraadsverkiezingen te verbeteren met als belangrijke aanbeveling: 'laat als lokale politicus je gezicht vaker zien en luister écht naar bewoners en maak als lokale politicus je beloftes concreet en kom ze na'.

Stap 2: Beter inhoudelijke informatie voor kiezers

Uit ons onderzoek blijkt dat er behoefte is onder een grote groep niet-stemmers (Nederlandstalig en niet-Nederlandstalig) aan meer inhoudelijke informatie over de Amsterdamse politiek op een laagdrempelige en toegankelijke manier. Dat heeft deels te maken met de taal, Nederlands voor sommige doelgroepen, maar ook voor Nederlandstalige doelgroepen informatie die aansluit bij de leefwereld en ervaringen van specifieke groepen Amsterdammers. Het gaat soms ook om de laagdrempeligheid van campagnes. Partijen zouden meer rekening moeten houden met taalachterstand of taalvaardigheid van sommige kiezersgroepen. Partijen zouden bijvoorbeeld de doelgroep zelf politici kunnen laten interviewen en daarbij meer gebruik maken van digitale informatievoorzieningen.

Ten aanzien van niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden moet serieus nagedacht worden over manieren waarop de informatievoorziening verbeterd kan worden. Hierbij kan gedacht worden aan het ondersteunen van Engelstalige debatavonden, bijeenkomsten en/of informatievoorziening. Volgens de EU richtlijnen zijn gemeenten bovendien verplicht accurate en toegankelijke informatie te verschaffen aan niet-Nederlandse talige kiesgerechtigden.⁵² Een recent rapport geeft als aanbeveling dat alle informatie over gemeenteraadsverkiezingen die door lokale autoriteiten wordt verstrekt, in een taal moet zijn die kan worden begrepen door alle kiesgerechtigden en mag niet alleen in het Nederlands beschikbaar zijn (maar minimaal ook in het Engels).⁵³

In de niet-Nederlandstalige focusgroepen, maar ook tijdens de focusgroep met ambtenaren was wel discussie over de vraag welke informatie er precies aangeboden zou moeten worden. In ieder geval informatie over de verkiezingen en de kiesprocedure. Maar uit de gesprekken die we gevoerd

⁵¹ *De lokale niet-stemmer. Een analyse van de lage opkomst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2022.*

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/10/10/de-lokale-niet-stemmer>

⁵² Zie bijvoorbeeld: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0733> 'Proposal for a Council directive laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by Union citizens residing in a Member State of which they are not nationals (recast)' waarin wordt gesteld: 'Under Regulation (EU) 2018/1724, Member States are required to ensure that users have easy access on their national webpages to user-friendly, accurate, updated and sufficiently comprehensive information on participating in municipal elections'.

⁵³ De Groot, D., & Vink, M. P. (2018). Report on political participation of mobile EU citizens: Netherlands. <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/60173>.

hebben bleek dat niet-Nederlandstalige kiesgerechtigden vooral behoefte hebben aan inhoudelijke politieke informatie. En wat is hieromtrent de verantwoordelijkheid van de gemeente? Een van de ambtenaren was van mening dat als iemand stemrecht heeft, de lokale overheid er dan ook zoveel mogelijk aan moet doen om die persoon ook te betrekken bij de politiek en dat kan niet zonder informatie die begrijpelijk is voor deze personen:

Ik denk dat de gemeente de plicht heeft om alle kiesgerechtigden even goed te informeren. En als dat betekent dat er kiesgerechtigden zijn die de Nederlandse taal niet machtig zijn, dan moet je daar iets voor bedenken. Het zijn ook Amsterdammers, of je het er nou mee eens bent of niet [dat zo veel niet-Nederlanders stemrecht hebben] en of ze nu wel of geen Nederlands spreken. [...] Als je mag stemmen, dan moet jij dezelfde informatie krijgen als die anderen, anders doen we aan ongelijke behandeling.

Een andere ambtenaar vraagt zich af of het altijd wel de moeite waard is om hier veel energie in te steken:

Veel internationals stemmen niet, maar dan moet je je afvragen: moet je dan de hele informatievoorziening daar op aanpassen? Dat zou grote [kostbare] veranderingen vergen voor mensen die al zelfredzaam zijn. Of moet je de mensen die minder zelfredzaam [en die vaak ook niet goed Nederlands spreken, maar ook geen Engels] betere informatie bieden? Moeten we alles in vijf talen uitbrengen? Dan maken we dikke pakketten, maar we moeten dan wel zeker weten dat het werkt [dat de doelgroepen deze informatie ook tot zich nemen].

Het is duidelijk dat de sterke uitbreiding van het lokale kiesrecht onder niet-Nederlanders een snel groeiende en internationale stad als Amsterdam voor nieuwe uitdagingen stelt. Een groot deel van het Amsterdamse electoraat is hierdoor niet goed in staat de lokale politiek te volgen en kan daarom niet goed participeren. Deze groep zal de komende jaren naar alle waarschijnlijkheid blijven groeien en er zijn geen redenen te denken dat de gemiddelde Nederlandse taalvaardigheid zal verbeteren. De Amsterdamse politiek zal daarom in de komende jaren stappen moeten zetten om de informatievoorziening in het Engels sterk te verbeteren. Tegelijkertijd moeten er keuzes gemaakt worden over de investeringen ten aanzien van informatievoorziening voor deze kiezersgroep. Niet alles is mogelijk en het betreft een zelfredzame groep die in principe juist wel politiek geïnteresseerd is (en dus ook gemakkelijker betrokken kan worden).

Daarnaast moet de lokale politiek stappen zetten in het aanbieden van efficiënte en bruikbare online informatie. Met name voor de jeugd, maar ook voor andere moeilijk bereikbare doelgroepen. Het inzetten van video's met informatie over de verkiezingen en lokale politiek wordt door velen gezien als een belangrijk en onderbenut middel om te communiceren met Amsterdammers. Online video's kunnen makkelijk verspreid worden en in verschillende talen ondertiteld worden. Video's kunnen op verschillende manieren worden verspreid - via social media van organisaties (ook Whatsapp). Het inzetten van social media moet wel gebeuren op basis van kennis over het verschillend gebruik van social media per groep. Informatie kan ook via andere kanalen worden verspreid. Sommige kiezersgroepen luisteren relatief veel naar de radio en dan naar specifieke zenders. Dat geldt bijvoorbeeld voor specifieke groepen jongeren en voor sommige groepen Amsterdammers met een migratieachtergrond.

Stap 3: Inzet op politieke interesse

Opkomst is een afgeleide van een breder vraagstuk, namelijk interesse in politiek in het algemeen. Als dat aangewakkerd kan worden, volgt stemmen ook. Een aantal ideeën op dit punt zijn: laat de

doelgroep zelf vertellen over politiek en verkiezingen; faciliteer het gesprek in de stad: organiseer debatten en dialoog en laat politici daarbij aanschuiven; zorg ervoor dat deze te volgen zijn op verschillende (sociale) media. Zo kunnen meer 'oefenplekken' gecreëerd worden waar Amsterdammers hun eigen politieke positie leren bepalen en daarover met anderen in gesprek kunnen gaan.

Meer investeren in (democratie- en burgerschaps) onderwijs en de betrokkenheid van inwoners bij politiek en bestuur bijvoorbeeld. Dat vereist grote investeringen en zal de opkomst waarschijnlijk pas op de lange termijn (iets) verhogen. Maar daar ligt wel de sleutel tot succes. Een ambtenaar vertelt:

We hebben ook in het onderwijs een pilot gedraaid bij een aantal mbo scholen. Die hebben een module gevolgd, daar zijn ook raadsleden geweest. Hebben ze een town hall georganiseerd onder mbo studenten. Dan konden mbo studenten, hun ideeën pitchen, hoorden ze meer over de politiek. Dat was heel interessant.

Investeer dus in onderwijsmodules in de aanloop naar verkiezingen, maar investeer ook meer algemeen in burgerschapsonderwijs. Sommige respondenten uit onze focusgroepen zien hier een grote rol voor de gemeente weggelegd inzake uitleg op met name middelbare scholen met betrekking tot het belang in het algemeen van verkiezingen: verkiezingen oefenen, rollenspellen, studenten in politieke partijen opsplitsen. Doel: politiek relevant maken in het licht van het democratisch concept.

Jongeren zouden meer les moeten krijgen op school in waar politieke partijen voor staan. Waarom ze bepaalde dingen doen om stemmen te winnen. Dat soort basisinformatie. In deze buurt [Zuidoost] zijn politieke partijen niet zo actief [dus leeft de politiek ook niet zo onder jongeren]. Voor mensen die al politiek actief zijn is het misschien niet zo nuttig, maar voor de rest van de mensen wel. [...] Politiek moet je aangeleerd worden. Jongeren moeten weten hoe politiek functioneert en waar politiek over gaat. (man, praktisch op geleid, met Ghanese migratieachtergrond)

Investeren in onderwijsmodules kan dus een belangrijk middel zijn om de structurele factoren achter lage politieke participatie te bestrijden. Het is hierbij wel belangrijk dat de modules verder gaan dan alleen praktische informatie over verkiezingen. Het burgerschapsonderwijs op het VMBO en MBO gaat nog te vaak over hoe het politieke systeem en de procedures werken en wat er van je verwacht wordt en minder over hoe je je eigen mening kunt vormen, kritisch kunt leren denken en met elkaar in debat kunt gaan. Veel jongeren uit onze focusgroepen gaven aan dat ze nergens de benodigde vaardigheden leren om de politiek goed te kunnen volgen. Ook tijdens hun schooltijd leren ze het politieke systeem niet beter begrijpen en worden ze niet geholpen hun eigen weg hierin te vinden. Jongeren voelen zich daarom soms niet zeker genoeg over hun eigen visie op politiek en kunnen daarom bij verkiezingen geen weloverwogen keuze maken. In ons onderzoek merkten we dat jongeren juist behoefte hebben aan het 'oefenen' met nadenken en discussie over politieke onderwerpen.

Stap 4: Middelen en tijd voor een structurele aanpak

Voor een structurele aanpak is tijd nodig. In de gesprekken met ambtenaren is hierover gezegd dat een traject voor opkomstbevordering niet met haast opgezet moet worden. Het zou een of twee jaar vóór de verkiezingen moeten starten. Groepen die relatief weinig stemmen zijn ook vaak moeilijk te bereiken. Toch vragen we meestal van hen om ergens te komen, ook voor het verstrekken van

informatie. Maar dat zou omgedraaid kunnen worden: de aanpak zou dan zijn om plekken te bezoeken waar mensen al samenkomen en ze daar te informeren, juist in de delen van de stad waar de opkomst het laagst is. Hiertoe kan samengewerkt worden met partners uit de sociale basis zoals het jongeren- en opbouwwerk, maar ook met sport- en cultuurverenigingen, scholen, kerken en moskeeën. Dat vraagt om inventarisatie en onderzoek om er achter te komen waar deze groepen te vinden zijn.

Een andere insteek is om ervoor te zorgen dat mensen niet vergeten dat het verkiezingsdag is. Politiek is niet het belangrijkste in het leven van veel mensen. Een mogelijke aanpak is van de verkiezingsdag een vrije dag te maken. Op zo'n dag zou iedereen tijd hebben om zich te informeren, en niets anders hoeven te doen dan stemmen. Daarnaast zou deze dag ook een feestelijk karakter kunnen krijgen.

Een belangrijke rol ligt hier bij de gemeenteraad. Politieke discussie over middelen voor een structurele (en doelgerichte) aanpak voor opkomstbevordering en de bestrijding van participatieve ongelijkheid strandden tot nu toe in de gemeenteraad. Politieke partijen moeten hier over hun schaduw heen stappen en inzetten op het verbeteren van de lokale democratie door meer Amsterdammers te betrekken bij de lokale democratie. Deze discussie moet los staan van partij politieke belangen en de korte termijn effecten van een hogere opkomst onder specifieke kiezersgroepen.

Stap 5: Taakverdeling bij een structurele aanpak: maak gebruik van het bestaande maatschappelijk middenveld

Bij een structurele aanpak (richting en middelen) is, zoals gezegd, vooral de gemeente(raad) zelf aan zet, terwijl het maatschappelijk middenveld van professionals en organisaties bij de uitvoering een cruciale rol kan spelen. Denk hierbij aan sleutelfiguren, zelforganisaties en sociaal werk. Jongerenwerkers kunnen bijvoorbeeld een rol spelen door jongeren te laten vertellen over hun ervaringen met politiek, waarom ze stemmen, en jongeren te begeleiden in het vinden van eigen beweegredenen.

Blijf als gemeente daarom investeren in zelforganisaties en sleutelfiguren (vooral in ondervertegenwoordigde stadsdelen), die hebben toegang tot de doelgroep. Erken hierbij dat organisaties ruimtes (lokalen) nodig hebben, zij vrijwilligers graag beloond zien. Erken bovendien dat deze organisaties autonoom zijn en geef hen ruimte en vertrouwen om zelf te bedenken wat bij de groepen die zij kennen past. Zet sleutelorganisaties en -personen in, maak gebruik van de vertrouwensnetwerken die zij met hun achterban/gemeenschap hebben. Met andere woorden: benut 'geleend vertrouwen'. Neem de tijd om sleutelorganisaties en -personen goed te leren kennen, te informeren en hen instrumenten (informatiemateriaal, zowel flyers als digitaal) ter beschikking te stellen. Kijk samen met deze organisaties aan welke materialen zij behoefte hebben als ze deze taak op zich nemen bij de uitvoering van deze taak. Zorg voor structureel overleg met deze organisaties en koppel periodiek terug wat het effect van hun inspanning is. Daarbij zou het goed zijn om in de samenwerking met sleutelorganisaties en -personen die geworteld zijn in de wijken, niet alleen in te zetten op de opkomstbevordering bij verkiezingen maar ook te investeren in andere vormen van politieke participatie die de interesse in en betrokkenheid bij politieke kwesties van bewoners zouden kunnen stimuleren. Inspraak kan immers op verschillende manieren tot stand komen en vaak weten sleutelorganisaties en -personen het beste op welke manier bewoners zich het meest vrij voelen om hun wensen en behoeftes te delen en wat wenselijke en haalbare manieren zijn voor hen om invloed op beleidsbeslissingen uit te oefenen. Aangezien opkomst bij

verkiezingen sterk samenhangt met politieke interesse en politiek vertrouwen kan het investeren in verschillende, lokale mogelijkheden voor inspraak of activiteiten die inspraak bevorderen ook bijdragen aan opkomstbevordering. Wees als gemeente bewust dat de band met een organisatie of sleutelfiguur ook kwetsbaar is. Stel samen de voorwaarden van deze samenwerking op en werk alleen samen als zowel de gemeente als de organisatie/sleutelfiguur dezelfde doelen nastreven. Men kan hierbij bijvoorbeeld denken aan het opzetten van 'huizen van de democratie' in ondervertegenwoordigde stadsdelen. Dit kan ook een concrete manier zijn om het maatschappelijk middenveld een duidelijke rol te geven in opkomstbevordering, er zijn immers al veel informele 'huizen van de democratie' in die delen van de stad (denk aan debatcentra, jongerencentra, maatschappelijke organisaties, buurtcentra, etc.). De gemeente schetst het bredere kader (verbeteren van de kwaliteit van de lokale democratie in brede zin) en faciliteert met de benodigde middelen een samenwerking met deze partijen. Vanuit een dergelijk samenwerkingsverband kunnen in ondervertegenwoordigde stadsdelen programma's worden opgezet ten behoeve van kennisbevordering, debat, ontmoeting met rolmodellen en campagnes met als doel het verbeteren van de lokale betrokkenheid van alle Amsterdammers bij de lokale politiek.